

پژوهشکده‌ی آمار

مرکز آمار ایران

پنجمین همایش آمار رسمی ایران

تحلیل یافته های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰

خلاصه‌ی مقالات

دانشگاه تربیت مدرس

پنجم و ششم

آذرماه

۱۳۹۲

سرشماری عمومی نفوس و مسکن

همایش تحلیل یافته‌های سرشماری عمومی

نفوس و مسکن ۱۳۹۰

خلاصه‌ی مقالات

۵ و ۶ آذر ۱۳۹۲

دانشگاه تربیت مدرس، سالن شهید چمران

رئیس همایش:

دکتر عادل آذر

رئیس مرکز آمار ایران

دبیر همایش و رئیس کمیته‌ی اجرایی:

علیرضا زاهدیان

رئیس پژوهشکده‌ی آمار

دبیر کمیته‌ی اجرایی:

مهدی نقی‌خانی

پژوهشکده‌ی آمار

با همکاری:

- مرکز آمار ایران
- پژوهشکده‌ی آمار
- صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (UNFPA)
- معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
- سازمان ثبت احوال کشور
- دانشگاه تربیت مدرس
- دانشگاه تهران
- انجمن جمعیت‌شناسی ایران
- انجمن آمار ایران
- مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه

اعضای کمیته‌ی علمی (به ترتیب حروف الفبا)

- آقای دکتر عادل آذر (رئیس مرکز آمار ایران)
- آقای دکتر باقری (رئیس امور برنامه‌ریزی اقتصاد کلان و ارزیابی معاونت برنامه‌ریزی نظارت راهبردی)
- خانم فریبا بنی‌هاشمی (مدیر کل دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران)
- آقای امید علی پارسا (معاون توسعه‌ی منابع، پشتیبانی و امور استان‌ها مرکز آمار ایران)
- خانم دکتر زهرا رضایی قهرودی (معاون پژوهشی پژوهشکده‌ی آمار)
- آقای دکتر نعمت‌ا... رضایی (رئیس مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات مرکز آمار ایران)
- آقای علیرضا رضایی (مدیر کل دفتر صنعت، معدن و زیر بنایی مرکز آمار ایران)
- آقای علیرضا زاهدیان (رئیس پژوهشکده‌ی آمار)
- آقای دکتر حبیب ا... زنجانی (استاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات)
- خانم دکتر روشنک علی‌اکبری صبا (مدیر گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آماری پژوهشکده‌ی آمار)
- آقای دکتر محمدصادق علیپور (معاون اقتصادی و محاسبات ملی مرکز آمار ایران)
- خانم صفورا عباسی، معاون دفتر جمعیت (نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران)
- آقای ذبیح ا... قائمی (معاون طرح‌های آماری و آمارهای ثبتی مرکز آمار ایران)
- آقای دکتر محمود قاضی طباطبایی (مدیر گروه جمعیت‌شناسی دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران)
- خانم دکتر شهلا کاظمی‌پور (معاون پژوهشی مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه)
- آقای کامبیز کبیری (نماینده‌ی صندوق جمعیت سازمان ملل متحد در ایران (UNFPA))
- آقای دکتر کاوه کیانی (مشاور مرکز آمار ایران و سرپرست گروه پژوهشی پردازش داده‌ها و اطلاع‌رسانی پژوهشکده‌ی آمار)

- آقای علی اکبر محزون (مدیر کل آمار و اطلاعات سازمان ثبت احوال)
- آقای دکتر حسین محمودیان (استاد دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران)
- آقای دکتر محمد میرزایی (رئیس انجمن جمعیت‌شناسی)
- آقای دکتر نادر نعمت الهی (نماینده‌ی انجمن آمار ایران)
- آقای سید نعمت ا... میر فلاح نصیری (مدیر کل دفتر آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی)
- آقای طه نورالهی (مشاور مرکز آمار ایران)
- خانم افسانه یزدانی (مدیر کل دفتر روش‌شناسی و طرح‌های نمونه‌گیری مرکز آمار ایران)

اعضای کمیته‌ی اجرایی (به ترتیب حروف الفبا)

الهه محمودخانی	عطیه فقیه خوشابی	امیر احمدی فر
رضا مهرآرا	نیما دانش‌پرور	منصور اکبری
ساناز مهندسی	مهدیه رحمانی	معصومه افشاری
مهرنوش میرمحمد	ابوالفضل سپهر	امیر الفت
نجمه ناظریان	پریسا سرکاراتی	فاطمه ایزدی
حسن نصیرپور	محبوبه شهبازی	بهاره بدیعی
مهدی نقی‌خانی	مرجان صادقی	حمید بوکانی
آرمین نواب‌پور	مجید فجری	آرش پاکزاد
علیرضا وطن‌دوست	عیسی قاسمی	حسینعلی پرچم
حبیب یعقوبی سرچشمه	محمد مبارکی	مهرداد تقی‌زاده
حمید یعقوبیان	محمدحسن محمدی	نظامعلی حصاری

فهرست عناوین مقاله‌ها (به ترتیب حروف الفبا)

صفحه

عنوان

محور اول: مبانی علمی و فنی سرشماری

- ۱..... ارائه‌ی شیوه‌ای نوین برای تولید داده‌های آزمایشی و استفاده از آن در سرشماری‌ها
- ۲..... ارزش افزوده‌ی اطلاعات مکانی در طرح‌های آماری
- ۳..... ارزیابی داده‌های سرشماری‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ به روش غیر مستقیم
- ۴..... ارزیابی سرشماری ۱۳۹۰ ایران بر اساس شاخص‌های سنی و جنسی
- ۵..... ارزیابی سرشماری ۱۳۹۰ کل کشور بر اساس روش‌های غیر مستقیم
- ۶..... ارزیابی گزارش سن و جنس به تفکیک استان‌ها در سرشماری ۱۳۹۰ و مقایسه‌ی آن با سرشماری ۱۳۸۵
- ۷..... استخراج جداول سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ با استفاده از روش‌های نوین
- ۸..... استفاده از برآورد کوچک‌ناحیه در کاهش حجم سرشماری
- ۹..... آسیب‌شناسی اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰
- ۱۰..... بررسی آماری میزان رضایتمندی از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ در استان خراسان جنوبی
- ۱۱..... پایگاه اطلاعات رقومی سرشماری‌ها
- ۱۲..... تحلیل واحدهای تقسیمات مکانی آماری استاندارد با رویکرد گذر از سرشماری سنتی به ثبتی مبنا
- ۱۳..... تئوری روش ثبتی مبنا در اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن
- ۱۴..... کیفیت گزارش سن در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰
- ۱۶..... محله محوری، گامی در جهت اجرای سرشماری ثبتی مبنا در ایران

محور دوم: ساختار و توزیع جمعیت

- ۱۹..... بررسی تأثیر مهاجرت بر روند شهرنشینی و تراکم نسبی جمعیت استان گیلان
- ۲۰..... بررسی تأثیر ساختار سنی جمعیت و تأثیر آن بر مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی
- ۲۱..... بررسی تطبیقی توزیع فضایی و تغییرات جمعیت در شهرستان‌های استان خراسان شمالی
- ..... بررسی ساختار سنی کشور در ۱۳۹۰ و تغییرات آن در مقایسه با دو دهه‌ی قبل (با استفاده شاخص عدم تشابه ساختمان سنی)
- ۲۲.....
- ۲۳..... بررسی مراحل انتقال جمعیتی در ایران و تأثیر آن بر ساختار سنی جمعیت کشور

تحلیل و تبیین شاخص‌های سالخوردگی جمعیت ایران با تأکید بر جنس با استفاده از داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ و عوامل مؤثر بر آن	۲۴
تصویری از ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی کلان شهرها و مقایسه‌ی تغییرات آن در سال‌های ۸۵ و ۹۰ بر اساس اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن	۲۵
خاکستری شدن جمعیت، بررسی پدیده سالمندی در ایران بر اساس یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۰-۱۳۴۵	۲۶
ویژگی‌های جمعیتی خانوارهای تک‌نفره و توزیع آن در کشور بر اساس سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵	۲۷

محور سوم: پویایی‌شناسی جمعیت

بررسی شاخص‌ها، علل و جریان‌های مهاجرت داخلی ایران در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۷۵ با تأکید بر استان گیلان	۳۱
اهمیت زمان در برنامه‌ریزی‌های جمعیت با تأکید بر تحولات جمعیت ایران	۳۲
برآورد میانگین تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده‌ی هر زن با روش‌های برآوردیابی ناحیه‌ی کوچک بر اساس نمونه‌ای از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰	۳۳
بررسی نقش زنان و مردان در فرایندهای اخیر مهاجرتی و تعیین‌کننده‌های آن	۳۴
پویایی جمعیت و رابطه آن با وضعیت آموزش در ایران	۳۵
تحلیل جمعیت‌شناختی وضعیت باروری در استان‌های گیلان، کردستان و سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۹۰	۳۷
تخمین میزان باروری کل استان‌های مختلف کشور بر حسب سطوح مختلف توسعه‌ای با استفاده از تکنیک براس	۳۸
مشخصه‌های مهاجرت‌های داخلی ایران در دوره‌ی ۱۳۶۵ الی ۱۳۹۰	۴۰
مهاجرت و حرکت‌های جمعیتی طی دهه‌ی اخیر	۴۱
واکاوی الگو، روند و تفاوت‌های ملی و منطقه‌ای شاخص‌های ازدواج در ایران	۴۲

محور چهارم: ویژگی‌های اجتماعی جمعیت

بررسی ارتباط رشته‌ی تحصیلی با ویژگی‌های شغلی افراد دارای تحصیلات عالی: ۹۰-۱۳۸۵	۴۷
بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و جمعیتی بر مرگ اطفال زیر یکسال در ایران ۱۳۹۰	۴۸
بررسی تحول سرمایه‌ی انسانی در ایران با استفاده از نتایج سرشماری‌ها طی دوره‌ی ۱۳۶۵ الی ۱۳۹۰	۴۹
بررسی ترکیب جمعیتی و اجتماعی معلولیت بر اساس از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰	۵۰
بررسی جامعه‌شناختی فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی جامعه ایران بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰	۵۱

- ۵۲..... بررسی چگونگی شیوع معلولیت و رابطه‌ی آن با توسعه در ایران
- ۵۳..... بررسی شاخص توسعه‌ی سرمایه انسانی استان‌های کشور با تأکید بر استان گیلان- ۱۳۹۰
- ۵۴..... بررسی وضعیت اشتغال جمعیت دارای معلولیت
- ۵۵..... بررسی وضعیت اشتغال زنان در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰
- ۵۶..... بررسی وضعیت اشتغال معلولین در ایران
- ۵۸..... بررسی وضعیت زناشویی جوانان طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰
- ۵۹..... بررسی ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی جمعیت سنین منفرد در ایران
- ۶۰..... بررسی ویژگی‌های جمعیت دارای تحصیلات عالی در ایران بر اساس سرشماری ۱۳۹۰
- ۶۱..... بررسی نیم‌قرن تحولات الگوی سنی ازدواج در ایران
- ۶۲..... تحلیل گذار مجرد در ایران و آینده‌نگری آن با تأکید بر وضعیت مجرد زنان
- ۶۳..... روندها و الگوهای سنی ازدواج در بین استان‌های کشور در سرشمارهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰
- ۶۴..... سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی ایران در سرشماری سال ۱۳۹۰

محور پنجم: ویژگی‌های اقتصادی جمعیت

- ۶۷..... ارزیابی شاخص‌های توسعه‌ی روستایی ایران تا سال ۱۳۹۰
- ۶۸..... اشتغال اتباع خارجی در ایران، تهدید یا فرصت
- ۶۹..... برابری از حجم فقر و محرومیت مناطق شهری (کشور و استان‌های ۳۰گانه ۱۳۹۰)
- ۷۰..... بررسی ساختار جمعیت و اشتغال در استان سمنان (در دوره‌ی زمانی ۱۳۵۵-۱۳۹۰)
- ۷۱..... بررسی شاخص‌های نیروی کار در استان گیلان ۶۵-۹۰
- ۷۲..... بررسی نابرابری توزیع جمعیت بین نقاط روستایی استان اصفهان به تفکیک شهرستان - ۱۳۹۰
- بررسی نابرابری‌های منطقه‌ای در استان‌های کشور با تکیه بر نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰
- ۷۳.....
- ۷۴..... بررسی وضعیت بازار کار دانش‌آموختگان عالی در ایران با تأکید بر استان گیلان- ۱۳۹۰
- ۷۵..... تأثیر اتخاذ سیاست‌های جمعیتی متفاوت در تحولات ساختار جمعیت فعال کشور
- ۷۶..... تجزیه و تحلیل خانوارهای دارای فعالیت کشاورزی حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰
- تحلیل ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی جمعیت در استان‌های جنوبی کشور بر اساس یافته‌های
- سرشماری سال ۱۳۹۰ (مطالعه‌ی موردی استان‌های بوشهر، خوزستان، فارس و هرمزگان)
- ۷۷.....
- سنجش توسعه‌یافتگی استان‌ها با توجه به برخی از شاخص‌های ترکیبی حاصل از نتایج دو سرشماری
- ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰
- ۷۸.....
- ۷۹..... مقایسه‌ی استانی نرخ اشتغال و بیکاری زنان و تغییرات آن بین دو سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰
- ۸۰..... نیم‌قرن با آمارهای اشتغال در ایران از دیدگاه جنسیتی

ویژگی‌های بازار کار استان خوزستان ۸۱

محور ششم: ویژگی‌های مسکن

- ارزیابی شاخص‌های اجتماعی- اقتصادی خانوارهای ساکن در بافت فرسوده‌ی شهر اصفهان و مقایسه‌ی آن با سایر قسمت‌های شهر ۸۳
- بررسی بهره‌مندی از امکانات و حامل‌های انرژی برحسب نوع واحد مسکونی خانوار (بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰) ۸۴
- بررسی تحولات جمعیتی- اجتماعی- کالبدی کشور با استناد به نتایج سرشماری ۸۵
- بررسی روند تغییرات ویژگی‌های واحدهای مسکونی معمولی در سرشماری سال‌های ۹۰-۷۵ ..... ۸۷
- بررسی ساختار واحدهای مسکونی شهر تهران متناسب با مصالح بکار رفته و بعد خانوار با استفاده از اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن ۹۰ و ۱۳۸۵ ..... ۸۸
- بررسی شاخص‌های کمی جمعیتی مسکن استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۰ ..... ۸۹
- بررسی نوع محل سکونت و نحوه تصرف آن توسط خانوارهای کشور بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰-۱۳۶۵ ..... ۹۰
- بررسی واحدهای مسکونی کلانشهر اصفهان بر اساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ ..... ۹۱
- بررسی وضعیت مسکن در محلات شهر اصفهان ۹۲
- تحلیل شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی مسکن استان خراسان جنوبی با تأکید بر ابعاد فضایی و جغرافیایی ۹۳
- خانوار و مسکن در ایران: تحلیلی از روند تغییرات خانوار و مسکن با تأکید بر سرشماری ۱۳۹۰ ..... ۹۴
- مقایسه‌ی شاخص‌های اجتماعی مسکن خراسان شمالی طی دوره‌های سرشماری ۱۳۸۵-۱۳۹۰ ..... ۹۵
- نیاز مسکن در ایران، برآورد آن تا ۱۳۹۵، و اثرپذیری آن از تغییرات ساختار سنی جمعیت (با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰) ۹۶

فهرست مقاله‌های پذیرفته‌شده برای سخنرانی:

مقاله	محرور
ارائه‌ی شیوه‌ای نوین برای تولید داده‌های آزمایشی و استفاده از آن در سرشماری‌ها ارزیابی گزارش سن و جنس به تفکیک استان‌ها در سرشماری ۱۳۹۰ و مقایسه‌ی آن با سرشماری ۱۳۸۵ پایگاه اطلاعات رقومی سرشماری‌ها تحلیل واحدهای تقسیمات مکانی آماری استاندارد با رویکرد گذر از سرشماری سنتی به ثبتي مینا	مبانی علمی و فنی سرشماری
بررسی ساختار سنی کشور در ۱۳۹۰ و تغییرات آن در مقایسه با دو دهه‌ی قبل (با استفاده از شاخص عدم تشابه ساختمان سنی) بررسی مراحل انتقال جمعیتی در ایران و تأثیر آن بر ساختار سنی جمعیت کشور خاکستری شدن جمعیت، بررسی پدیده‌ی سالمندی در ایران بر اساس یافته‌های سرشماری سال ۱۳۴۵-۱۳۹۰ ویژگی‌های جمعیتی خانوارهای تک‌نفره و توزیع آن در کشور بر اساس سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵	ساختار و توزیع جمعیت
بررسی شاخص‌ها، علل و جریان‌های مهاجرت داخلی ایران بررسی نقش زنان و مردان در فرایندهای اخیر مهاجرتی و تعیین‌کننده‌های آن: تحلیلی از نتایج سرشماری ۱۳۹۰ پویایی جمعیت و رابطه‌ی آن با وضعیت آموزش در ایران واکاوی الگو، روند و تفاوت‌های ملی و منطقه‌ای شاخص‌های ازدواج در ایران	پویایی‌شناسی جمعیت

بررسی ارتباط رشته‌ی تحصیلی با ویژگی‌های شغلی افراد دارای تحصیلات عالی ۱۳۸۵-۱۳۹۰
 بررسی چگونگی شیوع معلولیت و رابطه‌ی آن با توسعه در ایران با استفاده از نتایج سرشماری
 ۱۳۹۰

بررسی ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی جمعیت سنین منفرد در ایران
 تحلیل‌گذار تجرد در ایران طی سال‌های ۹۵-۴۵ و آینده‌نگری آن با تأکید بر وضعیت تجرد
 قطعی زنان

برآوردی از حجم فقر و محرومیت مناطق شهری (کشور و استان‌های ۳۰ گانه ۱۳۹۰)
 بررسی وضعیت بازار کار دانش‌آموختگان عالی در ایران با تأکید بر استان گیلان
 تأثیر اتخاذ سیاست‌های جمعیتی متفاوت در تحولات ساختار جمعیت فعال کشور
 سنجش توسعه‌یافتگی استان‌ها با توجه به برخی از شاخص‌های ترکیبی حاصل از نتایج دو
 سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

بررسی تحولات جمعیتی-اجتماعی-کالبدی کشور با استناد به نتایج سرشماری
 بررسی نوع محل سکونت و نحوه‌ی تصرف آن توسط خانوارهای کشور بر اساس نتایج
 سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰-۱۳۶۵
 خانوار و مسکن در ایران: تحلیلی از روند تغییرات خانوار و مسکن با تأکید بر سرشماری ۱۳۹۰
 نیاز مسکن در ایران، برآورد آن تا ۱۳۹۵ و اثرپذیری آن از تغییرات ساختار سنی جمعیت (با
 استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰)

محور اول:

مبانی علمی و فنی سرشماری

ارائه‌ی شیوه‌ای نوین برای تولید داده‌های آزمایشی و استفاده از آن در سرشماری‌ها

آسیه عباسی و حسن رنجی

مرکز آمار ایران

چکیده. از آنجایی که سرشماری پرهزینه‌ترین طرح آماری هر کشور است لذا ضرورت کنترل مراحل سرشماری بیشتر از طرح‌های دیگر خود را نشان می‌دهد. یکی از رایج‌ترین شیوه‌های کنترل مراحل آمارگیری استفاده از «داده‌های آزمایشی» است. داده‌های آزمایشی با توجه به اقلام پرسش‌نامه و روابط بین آن‌ها در اندازه‌های مختلف تولید می‌شوند. برای تولید داده‌های آزمایشی، روش‌های مختلفی وجود دارد که به کارگیری صحیح هر کدام از آن‌ها، منجر به کشف خطاهای موجود در هر کدام از مراحل استخراج خواهد شد. کشف و اصلاح خطاهای احتمالی موجود در فرایند پاکسازی داده‌ها از جمله دستورالعمل‌های ادیت و جانپی و جدول‌گیری خود می‌تواند در کاهش زمان استخراج و اعلام سریع‌تر نتایج بینجامد. در مقاله حاضر، ضمن معرفی روش‌های موجود به ارائه‌ی روشی جدید برای تولید داده‌های آزمایشی می‌پردازیم. این روش جدید، بر مبنای ماتریس ادیت طراحی شده است. ماتریس ادیت نخستین بار توسط فلگی و هالت در سال ۱۹۷۶ معرفی شد که بر مبنای آن ادیت اتوماتیک شکل گرفت.

واژگان کلیدی. داده‌های آزمایشی؛ ادیت اتوماتیک؛ ماتریس ادیت؛ فلگی - هالت.

ارزش افزوده‌ی اطلاعات مکانی در طرح‌های آماری

محمد رضا یکانی و سودابه زبرجد

مرکز آمار ایران

چکیده. امروزه بر اساس مشاهدات و اطلاعات بدست آمده به جرات می‌توان گفت بیش از ۸۰ درصد از اطلاعات آماری موجود را می‌توان مکان‌محور نمود و اهمیت مکان‌محور نمودن اطلاعات آماری بر هیچ کس پوشیده نیست. در این مقاله سعی بر این است تا اهمیت و نقش داده‌های مکانی در عرصه‌های مدیریتی و اجرایی و همچنین تأثیر آن در اجرای طرح‌های آماری و جمع‌آوری اطلاعات آماری بیان گردد. تولید و جمع‌آوری داده‌های مکانی، ذخیره‌سازی، بازیابی و نمایش، تجزیه و تحلیل داده‌ها از ملزومات سیستم‌های مدیریت اطلاعات مکانی است. پیاده‌سازی سیستم مناسب برای این منظور، مستلزم شناخت درست از ساختار گردش اطلاعات در سازمان مورد نظر می‌باشد. شناسایی لایه‌های مورد نیاز در مراحل مختلف اجرایی از فعالیت‌های سازمان و تعریف رابطه درست بین داده‌های موجود در بخش‌های مختلف سازمان، اساس کار ایجاد و راه‌اندازی پایگاه داده مکانی است. امروزه با مکان‌محور نمودن اطلاعات آماری و همچنین استفاده از اطلاعات مکانی به خوبی می‌توان مدیریت صحیح و اصولی برداشت و جمع‌آوری اطلاعات آماری را ایجاد نمود. با تلفیق اطلاعات آماری و مکانی و ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی می‌توان ارزش افزوده‌ی ارزشمند نسبت به حالت قبل ایجاد نمود که این ارزش ایجادشده باعث ترغیب اکثریت بنگاه‌های اقتصادی و جوامع تولید آمار نسبت به تلفیق کردن اطلاعات مکانی و آماری می‌شود.

واژگان کلیدی. پایگاه داده مکانی؛ اطلاعات مکانی.

ارزیابی داده‌های سرشماری‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ به روش غیر مستقیم

آرمان مجیدی، احمد دراهکی و سراج الدین محمودیانی گیلان

دانشگاه تهران

چکیده. در جمعیت‌شناسی ارزیابی داده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. آماره‌های جمعیتی ممکن است از جهات مختلف اشتباهاتی کوچک یا بزرگ داشته باشند، بنابراین یک جمعیت‌شناس باید حدود این اشتباهات را شناسایی کرده و در رفع آن‌ها تلاش نماید. روش‌های ارزیابی سرشماری را می‌توان به دو دسته مستقیم و غیر مستقیم، تقسیم نمود. روش‌های غیر مستقیم ارزیابی سرشماری با استفاده از داده‌های سرشماری و بر اساس ناهماهنگی و تناقضات جداولی که در نشریات سرشماری به تفکیک سن و جنس تنظیم شده است صورت می‌گیرد. از جمله روش‌های ارزیابی غیر مستقیم سرشماری روش‌های کلی ارزیابی گزارش سن و جنس می‌باشند. در این گونه روش‌ها در نهایت یک شاخص به دست می‌آید که مقدار آن مبنای ارزیابی در یک قالب کلی است. در این پژوهش از شاخص‌های مایرز، شاخص ویپل و شاخص ارقام ترکیبی برای ارزیابی سرشماری‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ استفاده شده است. این تحقیق در راستای پاسخگویی به این سوال اصلی می‌باشد که سرشماری‌های انجام شده از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ چه روندی از جهت دقت و صحت طی نموده‌اند و آیا صحت و دقت سرشماری‌های انجام شده رو به بهبود بوده است یا خیر؟ نتایج این بررسی نشان می‌دهد که به جز سرشماری ۱۳۸۵ که دقت داده‌ها نسبت به دوره قبل رو به کاهش بوده است در سایر موارد دقت و صحت داده‌ها رو به بهبودی بوده که در سال ۱۳۹۰ به بهترین وضعیت خود رسیده است.

واژگان کلیدی. سرشماری؛ شاخص ویپل؛ شاخص مایرز؛ شاخص ارقام ترکیبی.

ارزیابی سرشماری ۱۳۹۰ ایران بر اساس شاخص‌های سنی و جنسی

محمد رضا حطیطه

مرکز آمار ایران

چکیده. سال‌های بعد از سرشماری در کشورهای گوناگون جهان، سال‌های یورش طلایی (Golden Rush) نامیده می‌شود. در این سال‌ها جمعیت‌شناسان و سایر دانشمندان اجتماعی به پردازش داده‌ها و تجزیه و تحلیل و کاربرد آن‌ها در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی - اجتماعی می‌پردازند. پویایی جمعیت به‌طور سنتی شاخه غالب زیست‌شناسی ریاضی، که دارای سابقه بیش از ۲۱۰ سال بوده است، گرچه اخیراً حوزه زیست‌شناسی ریاضی تا حد زیادی گسترش یافته است. در برآوردهای جمعیتی، نخست بایستی به ارزیابی دقت و صحت آمارهای سرشماری پرداخت، زیرا برآوردهای مربوط به جمعیت عموماً بر اساس این آمارها به دست می‌آید. چنانچه در ارزیابی آمارها به اشتباهاتی پی برده شد قبل از شروع و اقدام به برورد باید حتی‌المقدور به تصحیح اشتباهات پرداخت. ضرورت مبرم ارزیابی گزارش سرشماری ۱۳۹۰ ایران انگیزه‌ی اصلی نگارش این مقاله محسوب می‌شود. در این مقاله داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران برحسب شاخص‌های سنی و جنسی از جمله شاخص ویپل، شاخص مایرز و شاخص ترکیبی سازمان ملل ارزیابی و با سرشماری‌های قبلی ایران مقایسه می‌گردد.

واژگان کلیدی. ارزیابی سرشماری؛ شاخص ویپل؛ شاخص مایرز؛ شاخص ترکیبی؛ شاخص‌های سنی و جنسی.

ارزیابی سرشماری ۱۳۹۰ کل کشور بر اساس روش‌های غیر مستقیم

زهرا فروغان

دانشگاه یزد

چکیده. روش‌های غیر مستقیم ارزیابی داده‌های سرشماری، روشی مناسب جهت ارزیابی نتایج سرشماری است. در پژوهش حاضر از شاخص‌های ویپل، مایرز و ارقام ترکیبی جهت ارزیابی نتایج سرشماری ۱۳۹۰ کل کشور استفاده شده است. شاخص ویپل تمایل به گرد کردن سن به ارقام مختوم به صفر و ۵ را بر مبنای سنین ۲۳ تا ۶۲ مورد ارزیابی قرار می‌دهد. شاخص مایرز ترجیح به تمام ارقام یعنی از ۰ تا ۹ در محدوده‌ی سنی ۱۰ تا ۹۹ ساله را مد نظر قرار می‌دهد و شاخص ارقام ترکیبی، بر مبنای نسبت سنی و جنسی گروه‌های سنی ۵ ساله برای سنین صفر تا ۷۰ سالگی محاسبه می‌گردد. بر اساس نتایج پژوهش، اندازه شاخص ویپل برای جمعیت کل کشور در سرشماری ۱۳۹۰، ۹۶/۴۶ به دست آمد که بیانگر دقت بالای نتایج سرشماری است. این شاخص برای سرشماری ۱۳۸۵، ۱۱۲/۶ محاسبه شده که کاهش اندازه شاخص ویپل بهبود آمارهای ارائه‌شده در سرشماری ۱۳۹۰ را نشان می‌دهد. با محاسبه شاخص مایرز، اندازه این شاخص، در سرشماری ۱۳۹۰، ۱/۶۶ به دست آمد که با توجه به اندازه این شاخص در سرشماری ۱۳۸۵ که ۴/۸۳ بوده است، افزایش دقت سرشماری ۱۳۹۰ مشهود است. همچنین میزان شاخص ارقام ترکیبی برای جمعیت کل کشور در سرشماری ۱۳۹۰، ۱۵/۴۷ به دست آمد که کاهش ۴/۲۷ واحدی اندازه این شاخص نسبت به سرشماری ۱۳۸۵ را نشان می‌دهد و بیانگر دقت در حد مطلوب نتایج سرشماری ۱۳۹۰ می‌باشد. در مجموع نتایج محاسبه روش‌های غیرمستقیم ارزیابی سرشماری، نشان داد که دقت نتایج سرشماری ۱۳۹۰ بهبود چشمگیری داشته و به استانداردهای مناسب نزدیک شده است.

واژگان کلیدی. ارزیابی سرشماری؛ شاخص ویپل؛ شاخص مایرز؛ شاخص ارقام ترکیبی.

ارزیابی گزارش سن و جنس به تفکیک استان‌ها در سرشماری ۱۳۹۰ و مقایسه‌ی آن با سرشماری ۱۳۸۵

محمد ترکشوند

دانشگاه تهران

چکیده. برنامه‌ریزی در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی مستلزم گردآوری آمارهای مورد نیاز از یک طرف و دقت و قابلیت اعتماد به این آمارها از سوی دیگر است. به همین علت امروزه تلاش متخصصین و کارشناسان بر این است که حدود اشتباهات احتمالی در آمارهای جمع‌آوری شده را تعیین و حتی‌المقدور به رفع نواقص و اشتباهات بپردازند. در این مقاله تلاش شده است تا گزارش سن و جنس به تفکیک استان‌ها طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مورد ارزیابی قرار گیرد. بدین منظور با استفاده از داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به محاسبه شاخص‌های مرتبط با ارزیابی گزارش سن و جنس برای استان‌های کشور پرداخته شد. با استفاده از شاخص‌های تفصیلی ارزیابی گزارش سن و جنس در سرشماری‌ها از جمله شاخص ویپل، مایرز و شاخص ارقام ترکیبی به تحلیل نتایج پرداخته شد. یافته‌ها نشان داد که در اکثر استان‌های کشور گزارش سن در سرشماری ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ بهبود یافته است و به نوبه آن از احتمال جابجایی افراد در سنین کاسته شده و لذا گزارش جنس نیز بهتر گردیده است. با این وجود، وضعیت گزارش سن در برخی استان‌ها هنوز چندان مطلوب نیست و حتی در برخی استان‌ها این شاخص‌ها نسبت به سال ۱۳۸۵ نیز بدتر شده است. این موضوع لزوم توجه به فرهنگ‌سازی در زمینه بالا بردن فرهنگ آماری در کشور و به ویژه در استان‌های کم‌توسعه را گوشزد می‌کند.

واژگان کلیدی. سرشماری؛ ارزیابی داده‌ها؛ گزارش سن و جنس؛ شاخص‌های تفصیلی ارزیابی گزارش سن و جنس.

استخراج جداول سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ با استفاده از روش‌های نوین

شیما صباغ

مرکز آمار ایران

چکیده. روش‌های مناسبی جهت استخراج نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، مطابق با الگوی مد نظر در کمترین زمان ممکن با دقت بالا، در جنبه‌های سخت‌افزار، نرم‌افزار و بستر ارتباطی بکار گرفته شده است. در بُعد نرم‌افزاری از مجموعه‌ای از روش‌های نوین شامل ابزارهای گزارش‌سازی، مهندسی داده و تجمیع اطلاعات در قالب بسته نرم‌افزاری بهره گرفته شد. این بسته نرم‌افزاری، داده‌های حاصل از مراحل جهانی و ادیت را دریافت نموده و گزارشات نهایی را در پرتالی مبتنی بر فناوری Share Point به کاربران ارائه می‌دهد. از مهمترین مزایای استفاده از روش‌های مذکور، انعطاف‌پذیری بالا در تولید الگوی جداول مطابق با خواسته کاربران، مجتمع‌سازی پایگاه‌های داده‌ای، افزایش سرعت در طراحی، پیاده‌سازی گزارشات و اعمال تغییرات لازم بوده است.

واژگان کلیدی. ابزار گزارش‌سازی؛ مهندسی داده؛ تجمیع اطلاعات؛ Share Point.

استفاده از برآورد کوچک ناحیه در کاهش حجم سرشماری

بنت رسولی جوریابی

دانشگاه شهید بهشتی

چکیده. سرشماری نفوس و مسکن از جمله منابع بسیار غنی به منظور شناخت ویژگی‌های جمعیتی، مسکن، و بررسی مشخصه‌های عمده خانوار است. تحلیل داده‌های سرشماری به منظور بررسی تحولات جمعیت‌شناسی از جمله ضرورت‌های پس از انجام سرشماری است. اما چگونگی گردآوری این داده‌ها از اقلام آماری و درج آن در فرم‌های یک طرح سرشماری اهمیت بسزایی دارد. یکی از شاخص‌هایی که جز مهم‌ترین عوامل ارزیابی کیفیتی طرح‌های سرشماری محسوب می‌شود بار پاسخگویی است. سرشماری‌های دارای بار پاسخگویی بالا، فشار بر پاسخگو را زیاد کرده در نتیجه به دلیل عدم همکاری برخی از پاسخگویان خطای غیر نمونه‌گیری افزایش می‌یابد. به همین دلیل، نتایج حاصل از نمونه‌گیری با وجود دارا بودن خطای نمونه‌گیری که از تعمیم جز به کل حاصل می‌شود به سبب خطای غیر نمونه‌گیری کمتر نسبت به سرشماری، به اندازه نتایج حاصل از سرشماری قابل اعتماد است. از طرف دیگر نمونه‌گیری‌ها معمولاً برای نواحی کوچک جغرافیایی برآورد قابل قبولی ارائه نمی‌دهند و این نقیصه برخی از کارشناسان را به انجام سرشماری به جای نمونه‌گیری سوق می‌دهد. به عبارت دیگر، در آمارگیری‌های نمونه‌ای نواحی آماری کم‌نمونه یا فاقد نمونه بسیاری در سطوح جغرافیایی مختلف وجود دارد، از این رو ممکن است برآوردگرهای مستقیم به علت اندازه‌ی کم نمونه از دقت لازم برخوردار نشوند. در این مقاله ضمن بررسی ویژگی‌های نمونه‌گیری در مقابل سرشماری، بحث می‌شود که یک رویکرد بهتر به کارگیری برآوردهای ناحیه کوچک با استفاده از داده‌های نمونه‌گیری است که نه تنها دقت برآوردگر مستقیم را افزایش می‌دهد بلکه مراکز آمار رسمی را از اجرای سرشماری با سوالات زیاد بی‌نیاز می‌سازد.

واژگان کلیدی. برآورد ناحیه کوچک؛ سرشماری؛ خطای نمونه‌گیری؛ خطای غیر نمونه‌گیری.

آسیب‌شناسی اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰

خدیدجه کریمی و مرضیه مبارکی

مرکز آمار ایران

چکیده. سرشماری عمومی نفوس و مسکن از پرهزینه‌ترین و بزرگترین طرح‌های آماری کشور محسوب می‌شود. به دلیل وجود ارتباط زیاد میان فعالیت‌های سرشماری و کوتاه بودن زمان اجرای آن، چنانچه در سرشماری مشکلی به وجود آید دیگر فرصتی برای تصحیح اشتباهات و یا رفع کمبودها نخواهد بود و این امر موجب اتلاف هزینه‌ها و نیروی انسانی به کار رفته خواهد شد. از این رو توجه به عواملی که می‌تواند بر کیفیت شمارش مؤثر باشد، از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از ارائه‌ی این مقاله، آسیب‌شناسی اجرای سرشماری ۱۳۹۰ و بررسی نقاط قوت و ضعف آن از نظر اجرا می‌باشد. برای رسیدن به این هدف از نظرات ۳۰ نفر از رده‌های اجرایی مختلف (ناظر، کارشناس مسئول، معاون فنی، مدیر اجرا و ...) و گزارشات ۱۴ استان کشور در سرشماری ۱۳۹۰ استفاده شده است. در انتها به منظور استفاده از تجارب رده‌های اجرایی و کاهش هزینه انسانی، مالی در سرشماری آینده راهکارهایی برای رفع مشکلات در سرشماری‌های آتی پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی. آسیب شناسی؛ کیفیت.

بررسی آماری میزان رضایتمندی از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ در استان خراسان جنوبی

رضا مؤمنی و آزاده مجیری

دانشگاه زابل

چکیده. با توجه به اهمیتی که صحت و دقت اطلاعات حاصل از سرشماری دارد لازم است اشکالات و اشتباهاتی که احتمالاً ضمن سرشماری ممکن است پیش آمده باشد، برطرف شود. از طرفی دیگر با توجه به اینکه افراد به‌عنوان مهمترین عنصر پاسخ‌دهنده در این طرح بزرگ بوده‌اند، لذا میزان رضایتمندی و نحوه نگرش آنان در مورد سرشماری بسیار با اهمیت می‌باشد. از اینرو هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان رضایتمندی ساکنین استان خراسان جنوبی از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ به همراه برخی دیدگاه‌های آنان می‌باشد.

واژگان کلیدی. میزان رضایتمندی؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن؛ استان خراسان جنوبی.

پایگاه اطلاعات رقومى سرشماری‌ها

محمد رضا یکانی

مرکز آمار ایران

چکیده. این مقاله بر آن است تا با رویکرد جدید و با بهره‌مندی از سیستم اطلاعات مکانی (Gis) به ایجاد پایگاه اطلاعاتی جامع حاصل از نتایج سرشماری‌ها بپردازد. پایگاه رقومى تهیه‌شده، اطلاعات مکانی بهنگام را با اطلاعات توصیفی سرشماری‌ها مرتبط نموده و با قابلیت و توانمندی موثر این پایگاه در روند جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و پردازش، مدیریت، ذخیره‌سازی و نگهداری داده‌ها به‌صورت توصیفی (جداول و ...) و تصویری (نقشه‌ها و عکس‌ها و ...) این امکان را برای تمام کاربران و مدیران فراهم می‌سازد تا بتوانند تمام تجزیه و تحلیل‌های مکانی را با اطلاعات خانوار و مسکن برای تمام نقاط شهرها و آبادی‌ها و بلوک‌های شهری انجام دهد تا با انجام تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌های دقیق، کاربران را در انجام بهینه فعالیت‌ها، پروژه‌ها و وظایف محوله یاری رساند.

واژگان کلیدی. پایگاه اطلاعات؛ سیستم اطلاعات مکانی (Gis).

تحلیل واحدهای تقسیمات مکانی آماری استاندارد با رویکرد گذر از سرشماری سنتی به ثبتی مبنا

سمیه احمدیان و مهرنوش بختیاری فر

مرکز آمار ایران

چکیده. با توجه به اهمیت نتایج سرشماری در برنامه‌ریزی و دستیابی به توسعه پایدار، لازم است که مرکز آمار ایران به‌عنوان متولی تهیه آمار، راهکاری با حداقل هزینه‌ها برای جمع‌آوری اطلاعات با پوشش کامل در سطح کشور و مطابق با دانش روز دنیا بکار گیرد. به‌دلیل فقدان پایگاه جامع جمعیت مکان محور، اجرای هر دوره سرشماری مستلزم تهیه نقشه‌های حوزه‌بندی جدید برای ماموران آمارگیر می‌باشد که این امر هزینه‌های زیادی را به خود اختصاص می‌دهد. مراکز آماری کشورهای پیشرو در عرصه‌های آماری با درک نیاز مبرم به طراحی واحد آماری استاندارد و مکان مرجع، اقدام به حرکت در راستای اجرای سرشماری‌ها با رویکرد ثبتی مبنا نموده‌اند. نتایج حاصل از مطالعات بیانگر این است که کشورهای استرالیا، آمریکا، دانمارک و بلژیک با بکارگیری تقسیمات آماری استاندارد و مکان محور مانند GNAF، NAD، NAC تحول عظیمی در تغییر رویکرد سرشماری‌ها ایجاد نموده‌اند. این مقاله بر آن است ضمن بررسی تجربیات کشورهای استرالیا و آمریکا در زمینه تهیه استانداردهای مکانی آماری، به بررسی قابلیت بکارگیری پایگاه‌های اطلاعاتی مورد استفاده در دستگاه‌های اجرایی پرداخته و با در نظر گرفتن پتانسیل‌های موجود، مدل پیشنهادی برای تعریف واحد مکانی آماری کارآمد برای اجرای سرشماری آینده با رویکرد ثبتی مبنا ارائه نماید.

واژگان کلیدی. سرشماری ثبتی مبنا؛ تقسیمات آماری استاندارد مکان محور.

تئوری روش ثبتی مینا در اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن

فریاسادات بنی‌هاشمی و شیرین جعفری

مرکز آمار ایران

چکیده. برنامه‌ریزی‌های دقیق جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در هر کشور وابسته به اطلاعات سرشماری‌های عمومی است. نتایج حاصل از اجرای سرشماری‌ها تصویر گویای از خصوصیات اجتماعی و اقتصادی افراد جامعه را برای برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان فراهم می‌سازد. با تغییر ابعاد مراکز جمعیتی به‌ویژه شهرهای بزرگ و تبدیل آن‌ها به کلان‌شهرها، اجرای سرشماری مشکل‌تر می‌شود. تجربیات نشان می‌دهند هر اندازه مراکز جمعیتی بزرگ‌تر باشد سرشماری مشکل‌تر و پوشش آن ناقص‌تر است. این مسئله به‌ویژه در شهرهای بزرگ و مراکزی که در معرض مهاجرت‌های شدید قرار دارند بیشتر و کم‌شماری محسوس‌تر است. بنابر این لزوم پرداختن به شیوه‌های نوین اجرای سرشماری به‌عنوان جایگزین برای روش‌های سنتی در کشور ایران که پیشرو در انجام سرشماری‌ها بوده ضروری است. روش ثبتی مینا یکی از روش‌های جایگزین برای سرشماری سنتی محسوب می‌شود و بیانگر گذار از روش سنتی به مدرن قلمداد می‌شود. این روش مبتنی بر شکل‌گیری ثبت‌های پایه و ثبت داده از پایین‌ترین سطح است که پس از عملیاتی همچون تلخیص، ادیت، پردازش و طبقه‌بندی آمارهای ثبتی تولید می‌شود. مبدع این روش در دنیا کشورهای اروپایی می‌باشند و تفکر اجرای آن از سال‌های ۱۹۵۰ ایجاد شد و علاوه بر آن مشکلات مالی و نیروی انسانی موجود در برخی از کشورهای اروپای دولتمردان این کشورها را بر آن داشت با عزمی راسخ جهت حل مشکلات، شیوه‌های نوین اجرای سرشماری را در دستور کار خود قرار دهند. در این مقاله تئوری بکارگیری روش ثبتی مینا در اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن، پیش‌نیازها و مزایا و معایب آن معرفی می‌شوند.

واژگان کلیدی. سرشماری ثبتی مینا؛ ثبت پایه.

کیفیت گزارش سن در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰

مجتبی نصیری پور

مرکز آمار ایران

چکیده. از میان ارزش‌های فراوان داده‌های جمع‌آوری شده در یک سرشماری، داده‌های سنی - جنسی نقشی حیاتی در مطالعات جمعیتی دارد. داده‌های سنی - جنسی سرشماری از خطاها تاثیر پذیرفته و همچنین گزارش نشدن سن به‌طور جدی کیفیت داده‌های سنی را مورد تاثیر قرار می‌دهد. یکی از روش‌های ارزیابی داده‌های سرشماری، استفاده از روش‌های کلی ارزیابی سرشماری جمعیت یعنی شاخص ویپل (Whipple Index)، شاخص مایرز (Myers Index) و شاخص ارقام ترکیبی (Joint Scores Index) می‌باشد. روش مورد استفاده در این مقاله ترکیبی از روش اسنادی و توصیفی - تحلیلی است. یکی از عواملی که به شدت بر دقت گزارش سن تأثیر می‌گذارد؛ شیوه اندازه‌گیری سن است. با این حال در سرشماری‌های مختلف شیوه اندازه‌گیری سن یکسان نبوده است؛ به گونه‌ای که در سرشماری ۱۳۳۵ سن افراد به‌طور مستقیم پرسش شده ولی از سرشماری ۱۳۴۵ به بعد پرسش سن به‌صورت غیر مستقیم و با استفاده از تاریخ تولد اخذ شده است. نتایج نشان می‌دهد تمایل به گرد کردن سن به ارقام صفر و پنج در سرشماری‌های مختلف کشور بهبود یافته است. هر چند شاهد بهبود کیفیت داده‌ها بر مبنای شاخص ویپل هم برای مردان و هم زنان هستیم با این حال میزان در مورد زنان بیشتر و سریع‌تر صورت گرفته است. بررسی شاخص ویپل به تفکیک استان هم نشان می‌دهد در حالی که دقت گزارش سن در اکثریت استان‌های کشور در سال ۱۳۶۵ در حد کم و متوسط بوده، در سال ۱۳۹۰ کیفیت داده‌های سنی در بیش از ۸۰ درصد استان‌های کشور در حد بالا قرار گرفته است. در ارزیابی کیفیت اطلاعات بر مبنای شاخص مایرز می‌توان گفت تا سال ۱۳۵۵ دقت گزارش سن در سرشماری با نوسانات نسبتاً زیادی همراه بوده، در سرشماری‌های ۸۵-۱۳۶۵ دقت گزارش سن نوسانات نسبتاً متوسطی داشته و نهایتاً در سرشماری ۱۳۹۰ گزارش سن دارای نوسانات نسبتاً کمی بوده و نشان‌دهنده بهبود گزارش سنی است. شاخص ارقام ترکیبی برای کل جمعیت ایران نشان‌دهنده بهبود کیفیت گزارش سن و جنس می‌باشد. مقدار این شاخص از ۹۲/۱ در سال ۱۳۳۵، به ۱۸/۶ در سال ۱۳۹۰ تغییر یافته است. در مجموع

شاخص‌های مورد بررسی نشان‌دهنده بهبود گزارش سن در سرشماری ۱۳۹۰ و قرار گرفتن کیفیت داده‌های سنی در حد خوب می‌باشد.

واژگان کلیدی. کیفیت داده؛ گزارش سن؛ شاخص ویپل؛ شاخص مایرز؛ شاخص ارقام تلفیقی.

محلّه محوری، گامی در جهت اجرای سرشماری ثبتی مبنا در ایران

حمید رضا رادپی و شیرین جعفری

مرکز آمار ایران

چکیده. شهر به‌عنوان یک سیستم که دارای عناصر گوناگونی می‌باشد به‌صورت مداوم بر آن‌ها اثر می‌گذارد و یا از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد. این سیستم دارای تقسیمات کوچک‌تری تحت عنوان محلّه می‌باشد. مداخله در شهرها و محلات بایستی همساز با شرایط اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و محیطی صورت گیرد تا پیامدهای سوئی از خود برجای نگذارد. اصطلاح سیستم و یا زیرسیستم از طریق نیروی درونی بهترین نوع مداخله می‌تواند محسوب شود. واضح است که این امر بدون در اختیار داشتن آمارهای مقایسه‌پذیر و دقیق امکان‌پذیر نخواهد بود. الزام دستیابی به این گونه آمار، مشارکت حداکثری جامعه هدف و در اختیار داشتن زیرساخت‌های مکانی و اجرایی مورد نیاز می‌باشد. در این پژوهش به بررسی پیاده‌سازی سرشماری به روش ثبتی مبنا در سطح محلات شهر تهران پرداخته شده است. مطالعه در خصوص امکان ایجاد پایگاه آماری ثبتی مبنا در سطح سرای محلات به‌منظور ایجاد رویکرد محلّه محوری انجام گردیده است. برای این منظور ضمن بررسی ادبیات مربوطه و بررسی موضوع از دیدگاه‌های مختلف بر پایه منابع داخلی و خارجی و مطالعات انجام پذیرفته است. در این زمینه در این مقاله تلاش گردیده است برای دستیابی به شاخص‌های محلّه محوری و ایجاد پایگاهی برای جمع‌آوری اطلاعات ثبتی جمعیت، «سرای محلّه» به‌عنوان واحد تقسیمات مکانی معرفی و پیشنهاد گردد. در این راستا مطالعه تطبیقی در خصوص انجام سرشماری ثبتی مبنا در کشور ترکیه و مطالعه وضع موجود منطقه ۳ تهران و محلات آن و در نهایت ارائه مدل اجرایی پیشنهادی، انجام گردیده است.

واژگان کلیدی. محلّه؛ محلّه محوری؛ سرای محلّه؛ سرشماری ثبتی مبنا.

محور دوم:

ساختار و توزیع جمعیت

بررسی تأثیر مهاجرت بر روند شهرنشینی و تراکم نسبی جمعیت استان گیلان

سیده حبیبه میرعبدالعظیمی، مهرداد نوروزی فیروز و صادق اکبری

استاندارگی گیلان

چکیده. میزان مهاجرت از عوامل مؤثر بر تغییر حجم جمعیت می‌باشد و علاوه بر این که موجب تفاوت نرخ رشد جمعیت در مناطق مختلف می‌شوند، بر ساختار سنی و جنسی مناطق نیز تأثیر می‌گذارد. توزیع مکانی جمعیت در سطح استان متأثر از عوامل اقتصادی، اجتماعی و جغرافیایی در مناطق مختلف ناموزون بوده و در برخی مناطق مستعدتر تراکم جمعیت بالاتر می‌باشد. متوسط میزان تراکم نسبی جمعیت در سال ۱۳۹۰ در کشور ۴۶ نفر در هر کیلومتر مربع برآورد شده است و استان گیلان با تراکم نسبی ۱۷۷ نفر در کیلومتر مربع بعد از استان‌های تهران با ۸۹۰ نفر و البرز با ۴۷۱ نفر در هر کیلومتر مربع در رتبه‌ی سوم قرار گرفته است. متوسط رشد سالیانه‌ی جمعیت استان طی سال‌های ۵۵-۱۳۴۵، ۲/۱ درصد و سال‌های ۶۵-۱۳۵۵، ۲/۸ درصد بوده که این رشد بیشترین میزان طی ۴۵ سال اخیر بوده است. متوسط رشد سالیانه‌ی جمعیت ۰/۷۴ درصد طی سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ و ۰/۷ درصد در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ بوده است. متوسط رشد سالیانه‌ی استان، نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۹۰ به ترتیب برابر با ۰/۶۲، ۲/۹۳ و ۲/۳۷- درصد بوده است. دوره‌ی ۵ ساله‌ی ۹۰-۱۳۸۵ صرف نظر از جابجایی‌های درون استانی در فاصله‌ی سال‌های ۸۵-۹۰، تعداد ۵۶۱۰۶ نفر از استان گیلان به سایر استان‌ها و بالعکس ۹۸۰۵۷ نفر از سایر استان‌ها به گیلان مهاجرت صورت پذیرفت که با رقم خالص مهاجرت ۴۱۹۵۱ نفر در زمره‌ی استان‌های مهاجرپذیر کشور می‌باشد و بعد از استان‌های البرز، تهران و اصفهان در رتبه‌ی چهارم قرار دارد.

واژگان کلیدی. داده‌های مهاجرت؛ جمعیت شهری و روستایی؛ تراکم نسبی.

بررسی تأثیر ساختار سنی جمعیت و تأثیر آن بر مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی

معصومه بااوش و مجید کاظمی اصل

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

چکیده. در دهه اخیر در اثر کاهش باروری، تغییرات و تحولاتی اساسی در ساختار سنی جمعیت ایران به وجود آمده است. هدف این مقاله بررسی تغییرات جمعیتی بر شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی طی سال‌های ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۰ می‌باشد. شاخص‌های مورد نظر شامل متوسط رشد سالانه کشور، شهرنشینی، نرخ باروری، جمعیت فعال اقتصادی، نرخ مشارکت اقتصادی، نرخ باسوادی و ... می‌باشد. در این مطالعه از روش تحلیل ثانویه و داده‌های سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ استفاده شده است. داده‌ها نشانگر آن است که کلیه شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی مورد نظر دارای رشد می‌باشند. تحلیل داده‌ها نشان داد متوسط رشد سالانه کشور در سال ۹۰ نسبت به سال ۸۵ حدود ۰/۳۳ کاهش، نقاط شهری سال ۹۰ نسبت به سال ۸۵ حدود ۰/۶۰ کاهش داشته است. نسبت جنسی از ۱۰۴ سال ۸۵ به ۱۰۲ در سال ۹۰ کاهش، همچنین بعد خانوار سال ۸۵ از ۴/۳ فرزند به ۳/۵ فرزند در سال ۹۰ کاهش یافته است. حجم جمعیت فعال از نظر اقتصادی در بخش فعال از سال ۸۵ تا سال ۹۰ از ۳۵/۸ به ۳۲/۳ مورد کاهش یافته است. اما فرصت‌های شغلی برای مردان به مراتب بیشتر از زنان بوده است. نرخ مشارکت اقتصادی کشور از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۰ روندی رو به کاهش داشته و از ۴۰ درصد در سال ۸۵ به ۳۷ درصد در سال ۹۰ کاهش یافته و نرخ بیکاری کشور از حدود ۱۱/۳ در سال ۸۵ به ۱۲/۳ درصد در سال ۹۰ افزایش یافته است.

واژگان کلیدی. ساختار سنی؛ مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی.

بررسی تطبیقی توزیع فضایی و تغییرات جمعیت در شهرستان‌های استان خراسان شمالی

فاطمه جمعه دیزاوندی و محسن صفرپور

استانداری خراسان شمالی

چکیده. این مقاله به بررسی نظام توزیع جمعیت در کانون شهری و روستایی استان خراسان شمالی در دوره ۹۰-۱۳۳۵ (بر حسب آمارهای موجود) می‌پردازد. روند رو به رشد شهرنشینی همگام با تعداد شهرها و به خصوص افزایش شهرهای زیر ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت و نیز رشد جمعیت روستایی، از مهمترین خصوصیات نظام توزیع فضایی جمعیت شهری و روستایی استان است. گرایش به شهرنشینی در طول یک دوره پنجاه و پنج ساله از روند حاکم بر تحولات کل کشور تبعیت می‌کند، به طوری در سال ۱۳۳۵ تنها ۳۶۴۵۴ نفر در شهرهای استان سکونت داشته‌اند که این نسبت در آخرین سرشماری سال ۱۳۹۰ به ۴۵۸۹۶۲ نفر (۵۲/۹۸ درصد) رسیده است. در زمینه افزایش تعداد نقاط شهری از ۵ شهر به ۱۸ شهر در سال ۱۳۹۰ و نیز از ۳ شهرستان به ۷ شهرستان رسیده است. همچنین نرخ رشد جمعیت روستایی در این فاصله زمانی حدود ۰/۶ درصد می‌باشد. اما با این شرایط می‌توان گفت در بین شهرها و شهرستان‌های استان شهر و شهرستان بجنورد به علت موقعیت سیاسی همواره جاذب جمعیت بوده و در طول سال‌های مورد مطالعه به عنوان شهر و شهرستان نخست می‌باشد. سهم ۲۳/۰۲ درصد جمعیت شهر بجنورد از کل جمعیت استان و فاصله ۲/۳ برابری با شهر دوم (شهر شیروان و ۱۰/۱۷ درصد) و نیز ۳۵/۴ درصدی جمعیت شهرستانی از استان و فاصله ۲ برابری با شهرستان دوم (شیروان) در سال ۱۳۹۰ و تراکم بیولوژیکی ۳/۱۵ و تراکم نسبی ۳۰ نفر در کیلومتر مربع نیز بیانگر متعادل بودن توزیع جمعیت شهری و روستایی در این استان است.

واژگان کلیدی. نظام شهری؛ نظام روستایی؛ توزیع نسبی جمعیتی؛ استان خراسان شمالی.

بررسی ساختار سنی کشور در ۱۳۹۰ و تغییرات آن در مقایسه با دو دهه‌ی قبل (با استفاده شاخص عدم تشابه ساختمان سنی)

مرجان رشوند و محمد ترکشوند

دانشگاه تهران

چکیده. از آنجایی که افراد بر حسب سن نیازها و توانمندی‌های متفاوتی را دارا می‌باشند، لذا در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی اولین متغیری که باید به آن توجه شود ساختار سنی جمعیت است. ساختار سنی ایران در سال‌های اخیر در حال تغییر می‌باشد. یک راه مناسب برای به اندازه درآوردن تغییرات در ساختار سنی، استفاده از شاخص عدم تشابه سنی است. در پژوهش حاضر سعی شد با استفاده از این شاخص، روند تغییرات ساختار سنی از دهه ۶۰ تا سرشماری ۱۳۹۰ به تصویر کشیده شود. روش تحقیق در این مقاله تحلیل ثانویه داده‌های سرشماری کشور طی سال‌های ۹۰-۱۳۶۵ می‌باشد. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که ساختمان سنی سال ۱۳۷۵ در مقایسه با ساختمان سنی سال ۱۳۶۵ تفاوت چشمگیری داشته است. این تفاوت بیش‌تر در گروه سنی ۱۴-۰ ساله و ۶۵ ساله و بالاتر نمود داشته است. مقایسه ساختمان سنی سال ۱۳۸۵ با ساختمان سنی سال ۱۳۶۵ حاکی از وجود تفاوت بنیادی بوده است. این تفاوت نیز بیش‌تر در گروه سنی ۱۴-۰ ساله و ۶۵ ساله و بالاتر وجود داشت و در نهایت مقایسه ساختمان سنی ۱۳۹۰ با ساختمان سنی ۱۳۶۵ نشان‌دهنده‌ی وجود تفاوت بنیادی بین دو ساختمان سنی است و این تفاوت بیش‌تر در گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله و ۶۵ ساله به بالا متمرکز است. هر چقدر که از سال ۱۳۶۵ به سمت زمان حال حرکت می‌کنیم، تفاوت بیش‌تری بین ساختمان‌های سنی در سنین بالاتر ایجاد می‌گردد. این نتایج لزوم سیاست‌گذاری‌های منطبق با ساختمان سنی جمعیت، و تغییرات همواره آنها را با توجه به تغییرات ساختار سنی می‌طلبد.

واژگان کلیدی. ساختمان سنی؛ شاخص عدم تشابه؛ تفاوت چشمگیر؛ تفاوت بنیادی؛ پویایی ساختار سنی؛ انتقال از جوانی به سالخوردگی.

بررسی مراحل انتقال جمعیتی در ایران و تأثیر آن بر ساختار سنی جمعیت کشور

الهام فتحی، سمانه قادری و زهرا نظامیوند

مرکز آمار ایران

چکیده. مراحل انتقال جمعیتی از جمله مباحث نظری جمعیت‌شناسی است که در تبیین تحولات جمعیتی اهمیت یافته است. تاریخچه این مبحث به قرن گذشته برمی‌گردد. مبحث مراحل انتقال جمعیتی نشان می‌دهد که چگونه جمعیت از وضعیتی که سطح زاد و ولد و مرگ و میر هر دو بالا و در نتیجه رشد جمعیت ناچیز است، به وضعیتی که سطح زاد و ولد و مرگ و میر هر دو پایین و رشد جمعیت مجدداً کاهش می‌یابد، انتقال پیدا می‌کند. در نتیجه این انتقال تغییرات عمده‌ای در ساختار و ترکیب جمعیت وارد می‌شود. در این زمان، برای دست اندرکاران امور اجرایی، بررسی ساختار سنی و جنسی جمعیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود. مطالعه و بررسی مراحل انتقال جمعیتی در ایران حاکی از آن است که ایران در مرحله انتقالی باروری قرار گرفته و در نتیجه جمعیت جوان شدیداً افزایش یافته است. به عبارتی از سال ۱۳۸۵ به بعد پدیده‌ی تورم جوانی جمعیت در کشور بوجود آمده است. افزایش فوق‌العاده جمعیت جوان در کشور منجر به افزایش جمعیت واقع در سن فعالیت شده و ایران اسلامی را در وضعیت هدیه جمعیتی یا پنجره جمعیتی فرصت‌ها وارد نموده است. بدیهی است در صورت شناخت صحیح و استفاده بهینه و مناسب از این جمعیت می‌توان به سرعت به سوی رشد و توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور گام برداشت. برای تحقق چنین هدفی این مقاله سعی می‌نماید به بررسی مراحل انتقال جمعیتی بپردازد و سپس وارد مبحث ساختار جمعیتی کشور شود.

واژگان کلیدی. انتقال جمعیتی؛ ساختار و ترکیب جمعیت؛ جمعیت جوان؛ پنجره جمعیتی.

تحلیل و تبیین شاخص‌های سالخوردگی جمعیت ایران با تأکید بر جنس با استفاده از داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ و عوامل مؤثر بر آن

زینب کاوه فیروز، جلال الدین قورچایی و وحید اتائی

دانشگاه خوارزمی

چکیده. هدف بررسی حاضر تبیین شاخص‌های سالخوردگی جمعیت ایران از جمله میانه سنی، نسبت وابستگی، حمایت بالقوه، نسبت‌های کهنسالی با تأکید بر جنس با استفاده از داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ می‌باشد. همچنین عوامل مؤثر بر شاخص‌های سالخوردگی جمعیت با تأکید بر گذار ساختار سنی جمعیت مورد بررسی قرار گرفت. این بررسی با استفاده از روش اسنادی داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج بررسی حاکی از آن است که هر قدر به سالهای اخیر نزدیک می‌شویم از سهم جمعیت جوان کاسته شده و بر تعداد و نسبت سالخوردگان افزوده می‌شود. میانه سنی جمعیت در سال ۲۰۰۰ برای ایران ۲۱/۳ سال بوده که پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۵۰ به ۳۴ سال افزایش یابد. علاوه بر آن تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین شاخص‌های سالخوردگی زنان و مردان مشاهده می‌شود که مهمترین علت آن زنانه شدن جمعیت سالخورده است. در این بین نسبت وابستگی سالمندان در سرشماری سال ۱۳۹۰ با اندکی افزایش در هر دو جنس مواجه بوده که در مقابل نسبت وابستگی کم سالان در هر دو جنس کاهش اساسی داشته است. نسبت وابستگی کم سالان در مردان (۳۳/۵) بالاتر از زنان (۳۲/۳) است، در حالی که نسبت وابستگی سالخوردگان زن (۸/۱) اندکی بالاتر از مردان (۸/۰) است که این مساله پیامد گذار در ساختار سنی ایران از جوانی به سالخوردگی را نشان می‌دهد. نکته قابل توجه آن است که در آینده نه چندان دور کشور ایران با افزایش نسبت وابستگی سالمندان، بویژه افزایش زنان سالخورده مواجه خواهد شد. که بسته به نیازهای دوران سالخوردگی به لزوم توجه و سیاست‌گذاری‌های دولت را طلب می‌کند.

واژگان کلیدی. سالخوردگی؛ میانه سنی؛ نسبت وابستگی؛ حمایت بالقوه.

تصویری از ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی کلان شهرها و مقایسه‌ی تغییرات آن در سال‌های ۸۵ و ۹۰ بر اساس اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن

شیرین جعفری، زهرا نجفی، زهره طرانیان و علی دست برآورده

مرکز آمار ایران

چکیده. امروزه مطالعات و بررسی‌های اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی با تمرکز بر کلانشهرها برای مدیران، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران اداره شهرها به‌منظور ارتقای اداره امور شهری ضروری است. رشد شهرنشینی، گسترش شهرها و تمرکز امکانات در شهرهای پرجمعیت مطالعات تخصصی در این حوزه را در الویت قرار می‌دهد. سرعت تغییرات به نحوی چشمگیر است که بررسی تغییرات بین دو سرشماری ۸۵ و ۹۰ در خصوص کلان شهرها در جهت افزایش توان و ظرفیت دولت و شهرداری‌ها به‌منظور گسترش زیرساخت‌ها و ارائه خدمات لازم و از سویی پیش‌بینی نیازها برای آینده را میسر می‌سازد. اهمیت مطالعات کلانشهرها و معرفی آنها و همچنین تهیه اطلاعات جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در ۸ کلان شهر ایران (تبریز، اصفهان، تهران، مشهد، اهواز، شیراز، قم و کرج) و محاسبه شاخص‌ها و مقایسه تغییرات در طی سال‌های ۸۵ و ۹۰ از اهداف این مقاله بشمار می‌آید. روش تحقیق این مقاله تحلیلی-توصیفی است و از فایل سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ (کلان شهرها) استفاده خواهد شد.

واژگان کلیدی. کلانشهر؛ ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی.

خاکستری شدن جمعیت بررسی پدیده سالمندی در ایران بر اساس یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۰-۱۳۴۵

صدیقه شعاع

استانداری همدان

چکیده. سالمندی جمعیت و پیامدهای ناشی از آن یکی از مسائل مهم جهان محسوب می‌گردد که توجه زیادی را به خود جلب نموده است. در صده اخیر در همه کشورهای جهان نسبت سالخوردگان در جمعیت رو به افزایش بوده و ساختار جمعیتی در حال تغییر می‌باشد. در کشور ایران نیز متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت سالمندان بیش از متوسط رشد سالانه جمعیت است و جمعیت، مرحله انتقال ساختار سنی را تجربه می‌کند. طبق سرشماری سال ۱۳۹۰، ۸/۲ درصد جمعیت کشور را افراد بالای ۶۰ سال به خود اختصاص داده‌اند و پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۴۲۰، به ۲۴ درصد ارتقاء یابد. بر اساس شاخص‌های ترکیب سنی، ساختار جمعیتی کشور در حال حاضر میانسال است و تقریباً حدود دو دهه طول می‌کشد تا شاهد سالخوده شدن جمعیت باشیم و تعداد افراد سالمند به بیش از دو برابر افزایش یابد. در حال حاضر فرصت لازم برای مقابله با مسایل ناشی از تغییرات ساختار سنی وجود داشته و لازم است در این زمان باقیمانده در همه سطوح فردی، سازمانی و اجتماعی تمهیدات لازم و برنامه‌ریزی‌های آینده‌نگرانه‌ای جهت انطباق با این پدیده و کاهش پیامدها و مسایل ناشی از آن به وجود آید. در این مقاله ضمن بررسی وضعیت سالخوردگی جمعیت بر اساس یافته‌های سرشماری و با استفاده از شاخص‌های مربوطه، به مطالعه ویژگی‌های جمعیتی سالخوردگان کشور پرداخته و علل افزایش سالخوردگی، پیامدها و برخی راهکارهای مواجهه صحیح با این پدیده مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی. سالخوردگی جمعیت؛ شاخص سالمندی؛ سرشماری؛ نسبت وابستگی؛ پیامدهای سالمندی.

ویژگی‌های جمعیتی خانوارهای تک‌نفره و توزیع آن در کشور بر اساس سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵

نادر حکیمی‌پور، اشرف مشهدی حیدر و رضا ستوده فرکوش

مرکز آمار ایران

چکیده. تغییرات فرهنگی و اجتماعی کشور در دهه اخیر تأثیر به‌سزایی در تغییر سن ازدواج جوانان ایرانی و نیز میزان استحکام پیوندهای زناشویی داشته است به‌طوری که دو پدیده افزایش میزان طلاق در جامعه و بالا رفتن سن ازدواج دختران و پسران ایرانی را موجب شده است. افزایش تعداد خانوارهای تک‌نفره یکی از پیامدهای طبیعی این پدیده‌های اجتماعی است. از آنجا که تغییر مشخصات جمعیتی خانوارها در پیش‌بینی برخی معضلات اجتماعی و آرایه راهکارهایی برای رفع این مشکلات دغدغه جامعه‌شناسان ایران در ده سال آینده خواهد بود لذا شناخت خصوصیات این بخش از جمعیت ضروری است. این مقاله با هدف دستیابی به ویژگی‌های جمعیتی خانوارهای تک‌نفره و توصیف ساختار این بخش از جمعیت بر اساس فاکتورهای اقتصادی (اشتغال و درآمد)، زناشویی (وضع زناشویی و تعداد فرزندان)، تحصیل و نحوه سکونت پرداخته است و توزیع خانوارهای تک‌نفره در سطح کشور را بررسی کرده است. مقایسه جمعیت خانوارهای تک‌نفره و ساختار آن در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵ نیز که گام اولیه برای بررسی سایر ابعاد مسئله است مورد توجه قرار گرفته است.

واژگان کلیدی. خانوار تک‌نفره؛ ساختار سنی؛ وضع شغلی؛ وضع زناشویی؛ وضع تحصیلی.

محور سوم:

پویایی شناسی جمعیت

بررسی شاخص‌ها، علل و جریان‌های مهاجرت داخلی ایران در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۷۵ با تأکید بر استان گیلان

وحید طیفوری، مهرداد نوروزی فیروز و صادق اکبری

استانداری گیلان

چکیده. بررسی سیر تاریخی جابجایی جمعیت در کشور ما نشان می‌دهد که طی قرن اخیر گرچه موضوعات خاص سیاسی و اجتماعی نظیر برخی سیاست‌ها و جنگ تحمیلی که به صورت مقطعی تاثیر قابل ملاحظه‌ای در افزایش جریان‌های مهاجرت درون کشور داشته است، اما امروزه مهاجرت در کشور به دلایل اقتصادی و آموزشی و سایر موارد به صورت یک پدیده مرسوم و قابل توجه تبدیل شده است. به دلیل نقش موثر مهاجرت در باز توزیع جمعیت و تاثیر بر پارامترهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مناطق مختلف کشور به صورت یکی از مولفه‌های اصلی مطالعات جمعیتی قرار گرفته است. در این مقاله سعی شده است تا بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰، ابعاد فضایی، توزیع و ترجیح مکانی، علل و شتاب مهاجرت در کشور مورد بررسی دقیق قرار گیرد. براساس نتایج بدست آمده، استان البرز مهاجر پذیرترین، خوزستان و کرمانشاه مهاجر فرست‌ترین استان‌های کشور و گیلان با نرخ خالص مهاجرتی معادل ۷/۱ درصد در رتبه چهارم استان‌های مهاجرپذیر می‌باشد. همچنین در سال ۱۳۹۰، ضریب جینی مهاجرت برابر ۰/۰۱، شاخص ترجیح مهاجرتی ۳۹/۷ درصد، اثر بخشی ۷/۴ درصد و نرخ خالص مهاجرت ۰/۷ درصد بوده است. بنابراین توزیع مهاجرت در کشور نسبت به سال‌های گذشته متوازن تر شده و ترجیح مکانی تا حد قابل قبولی کاهش یافته و توزیع مهاجرت در بین اکثر استان‌ها متأثر از سهم جمعیتی به صورت یکنواختی توزیع شده و شدت مهاجرت به مناطق خاص کاهش پیدا کرده است.

واژگان کلیدی. ساختار فضایی؛ شاخص‌های ارزیابی مهاجرت؛ ترجیح مکانی؛ ضریب جینی و میزان خالص مهاجرت.

اهمیت زمان در برنامه‌ریزی‌های جمعیت با تأکید بر تحولات جمعیت ایران

محمد رضا حطیطه و خلیل ندایی پور

مرکز آمار ایران

چکیده. انسان پدیده‌ای پویا و دارای فکر است. اگر چه تبلیغات در تصمیم‌گیری‌های او نقش دارد اما تفکر در جایگاه بالاتری قرار دارد. اطلاع از تعداد جمعیت، امکان برنامه‌ریزی را فراهم می‌آورد. حتی در روزگاری که بشر به پیشرفت‌های زیادی نایل نشده بود، برای حفظ قلمرو خود، جمعیت را اگر چه به روش‌های بسیار ابتدایی، می‌شمرد. در دوره‌های بعد تعداد قشون و تلفات جنگ‌ها اهمیت یافت. در تاریخ ایران داستان‌های بسیار شگفت‌انگیزی در این ارتباط وجود دارد. امروزه برنامه‌ریزی جزء لاینفک زندگی بشر شده است، کوچکترین غفلت باعث می‌شود زمان طلایی از دست برود و نتیجه‌ی مطلوب به دست نیاید. جمعیت ایران، همچون دیگر جمعیت‌های انسانی جهان در طول تاریخ فراز و نشیب‌های فراوانی را پشت سر گذاشته است. در سال‌های بسیار دور به دلیل بالا بودن اپیدمی‌ها، جنگ‌ها، حوادث و بلایای طبیعی مرگ و میر بالا بود. در نتیجه بشر برای جبران این مشکل باروری‌های بالا را تجربه می‌نمود. از طرف دیگر اطلاع دقیقی از جمعیت و نیازمندی‌های او در دسترس نبود. با این وجود یک تعادل نسبی بین مرگ و تولد، منجر به رشد نسبتاً پایین جمعیت کشور می‌شد در نتیجه آهنگ رشد جمعیت تا ربع اول قرن بیستم آهسته بود (میانگین نرخ رشد جمعیت ایران در بین سال‌های ۱۲۷۹ تا ۱۳۰۵ کمتر از یک درصد تخمین زده شده است).

واژگان کلیدی. جمعیت؛ برنامه‌ریزی؛ سیاست‌گذاری؛ تحولات؛ موالید؛ پیش‌بینی؛ سازمان ملل.

برآورد میانگین تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده‌ی هر زن با روش‌های برآوردیابی ناحیه‌ی کوچک بر اساس نمونه‌ای از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰

مجتبی سلطانی کرمانشاهی و یداله محرابی

دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

چکیده. بررسی‌های نمونه‌ای به‌طور گسترده‌ای در برآورد مجموع، میانگین، چارک و ... شاخصه‌های جامعه کاربرد دارند. گاهی اوقات برآورد پارامترهای زیرجامعه‌ها (در این مطالعه استان‌ها) از اهمیت بالایی برخوردار است. استفاده از نمونه اصلی گرفته شده برای برآورد پارامترهای زیرجامعه و عدم نمونه‌گیری مجدد از مزایای استفاده از روش برآورد ناحیه کوچک است. برآوردهای مستقیم پارامترهای زیرجامعه تنها بر پایه نمونه مربوط به آن ناحیه صورت می‌گیرد و برآوردهای غیر مستقیم با استفاده از اطلاعات کمکی نواحی مربوطه باعث افزایش کارایی می‌شوند. در این مطالعه از چهار روش برآورد مستقیم، برآورد ترکیبی، برآورد رگرسیونی و نیز برآورد مرکب میانگین تعداد فرزندان زنده به دنیا آورده هر زن حداقل یکبار ازدواج کرده بر اساس نمونه ۲٪ داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ برآورد می‌شود و برای برآوردهای غیر مستقیم بکار گرفته‌شده متغیرهای شهری و یا روستایی بودن، وضعیت زناشویی (دارای همسر، فوت همسر، طلاق) و محل تولد زنان حداقل یکبار ازدواج کرده استفاده شده است. در انتها نیز مقدار برآورد به تفکیک استان‌های مختلف ارایه می‌شود.

واژگان کلیدی. برآورد ناحیه کوچک؛ برآورد مستقیم؛ برآورد غیر مستقیم؛ تعداد فرزندان.

بررسی نقش زنان و مردان در فرایندهای اخیر مهاجرتی و تعیین‌کننده‌های آن

رسول صادقی و لیلا ولدوند

دانشگاه تهران

چکیده. جنسیت، به‌عنوان سازه‌های اجتماعی یا فرهنگی یکی از مهم‌ترین عوامل اجتماعی مؤثر بر علل، الگوها و فرایندهای مهاجرتی است. زنان و مردان به دلایل مختلفی مهاجرت می‌کنند و نقش‌های متفاوتی را نیز در مهاجرت ایفاء می‌کنند. امروزه، زنان نه فقط به‌عنوان مهاجران تبعی، بلکه به‌عنوان کارگزاران اصلی در فرایند مهاجرت محسوب می‌شوند. در همین ارتباط گفته می‌شود زنانه شدن مهاجرت از مشخصه‌های بارز جریان‌های جدید مهاجرتی می‌باشد. در این مقاله با استفاده از تحلیل ثانویه نتایج سرشماری ۱۳۹۰ و همچنین داده‌های خرد نمونه ۲٪ سرشماری مذکور به تحلیل رفتار مهاجرتی زنان و مردان ایرانی پرداخته می‌شود. هدف اصلی مقاله پاسخ به این سه پرسش می‌باشد: ۱- علل مهاجرت مردان و زنان چه بوده است؟ ۲- نقش مردان و زنان در جریان مهاجرت و جا به جایی‌های دوره ۵ ساله ۹۰-۱۳۸۵ چگونه بوده است؟ ۳- عوامل اجتماعی و جمعیتی چه تأثیری بر نقش (فعال/منفعل) مردان و زنان در فرایند مهاجرت در دوره مذکور داشته‌اند؟ یافته‌های بررسی نشان می‌دهد که مهاجرت پدیده‌های جنس‌گزین است و در آن مردان حضور بیشتری دارند. بررسی علل مهاجرت نشان می‌دهد که زنان و مردان انگیزه‌های مهاجرتی متفاوتی دارند. زنان همانند مردان در فرایند مهاجرت فعال نیستند و بیشتر نقش تبعی دارند، با اینحال حدود یک سوم زنان به دلایلی غیر از تبعیت از خانوار مهاجرت کرده‌اند. علاوه بر این‌ها، نتایج رگرسیون لوجستیک داده‌های خرد سرشماری ۱۳۹۰ نشان داد که مردان و بویژه زنان در فرایند مهاجرت می‌توانند نقش‌های متفاوتی داشته باشند که داشتن هرکدام از آن‌ها به یک سری تعیین‌کننده‌های اجتماعی و جمعیتی بستگی دارد.

واژگان کلیدی. مهاجرت؛ زنان؛ مردان؛ سرشماری ۱۳۹۰.

پویایی جمعیت و رابطه آن با وضعیت آموزش در ایران

محمد امیری

دانشگاه تهران

چکیده. در سال‌های اخیر جمعیت‌شناسان اقدام به افزودن متغیر «سطح آموزش» به‌عنوان بُعد سوم تحلیل‌های جمعیت‌شناختی کرده‌اند. در این پژوهش، بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال‌های مختلف، ضمن واکاوی برخی شاخص‌های مهم آموزشی همچون میزان‌های باسوادی، برابری جنسیتی در آموزش، میزان‌های ثبت نام، دسترسی به سطوح مختلف تحصیلی در میان گروه‌های مختلف سنی و جنسی و روندهای آماری آموزش عالی در سال‌های اخیر، به تحلیل وضعیت پویایی‌های جمعیت لازم‌التعلیم ایران و آینده‌نگری آن تا سال ۱۴۰۹ پرداخته شده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که جمعیت دانش‌آموزی ایران در دهه‌های اخیر تحولات جمعیت‌شناختی قابل توجهی را پشت سر گذاشته است و در مجموع، سیر رشد آن (در سه مقطع) تا میانه دهه ۱۳۷۰ ادامه داشته و پس از آن روند کاهشی پیدا کرده است. در تحلیل این تغییر و تحولات آماری، به خوبی آثار باروری بسیار بالای دوره ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۴ و کاهش شدید بعد از آن دوره را مشاهده می‌کنیم. در خصوص دوره‌های آموزش عالی نیز جمعیت شاغل به تحصیل در این دوره‌ها از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ حدود ۲۳ برابر شده است و نسبت آمار دانشجو به کل جمعیت ۱۵ ساله و بالاتر، از ۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷ درصد در سال ۱۳۹۰ رسیده است. بر خلاف رشد متوالی کل جمعیت ایران در طی سالیان اخیر و تداوم آن در آینده، تعداد و سهم جمعیت لازم‌التعلیم ایران از ۱۵۰۱۷۹۳۸ نفر در سال ۱۳۶۵، یعنی ۳۰/۴ درصد از کل، به ۱۳۸۵۴۷۸۰ نفر یعنی ۱۸/۴ درصد از کل، در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است و برابر پیش‌بینی‌های جمعیتی سازمان ملل (۲۰۱۲) با فرضیات نوع متوسط، سهم جمعیت لازم‌التعلیم ایران از کل تا سال ۱۴۰۹، به ۱۴/۶ درصد کاهش خواهد یافت. براساس سناریوی «افزایش متوسط میزان‌های ثبت نام»، جمعیت محصلان ۶ تا ۱۷ ساله ایران برای سال ۱۳۹۹، ۱۲۴۶۱۲۴۹ نفر، سال ۱۴۰۴، ۱۲۳۴۶۷۷۲ نفر و در سال ۱۴۰۹، ۱۱۰۷۱۳۹۳ نفر برآورد می‌شود. چنانچه میزان‌های ثبت‌نام در سال ۱۴۰۹ نسبت به سال ۱۳۹۰ تغییری نداشته باشد؛ علیرغم حدود دو برابر شدن کل جمعیت ایران در ۱۴۰۹ نسبت به سال ۱۳۶۵، جمعیت دانش‌آموزی این دو دوره برابر خواهد بود. این پدیده به دلیل تغییرات قابل ملاحظه در ساختار سنی جمعیت و سالخوردگی

آن در سال‌های آینده است که در پی آن اکثریت جمعیت کشور در سنین بزرگسالی و خارج از سن تحصیلات عمومی قرار خواهند گرفت.

واژگان کلیدی. پویایی جمعیت؛ جمعیت لازم‌التعلیم؛ میزان ثبت‌نام؛ باسوادی؛ سطح تحصیلات.

تحلیل جمعیت‌شناختی وضعیت باروری در استان‌های گیلان، کردستان و سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۹۰

فردین شاه محمدی

مرکز آمار ایران

چکیده. باروری پدیده‌ای است اجتماعی و عمومی و دارای اهمیت بسیار و با وجود ضرورت قطعی آن، در جوامع مختلف میزان باروری متغیر می‌باشد. میزان باروری به‌طور طبیعی به یک سری عوامل بستگی دارد ولی این عوامل در جامعه ما تحت تاثیر تغییرات و تحولات و شرایط اجتماعی و اقتصادی و تغییر و تحول در ارزش و هنجارها کمکم افزایش پیدا کرده است. این مطالعه به‌صورت اسنادی انجام شده و ضمن بررسی وضعیت باروری استان‌های منتخب بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۰ تاثیر عوامل دموگرافیک و برخی از عوامل اجتماعی و اقتصادی بر وضع زناشویی در سه استان گیلان، کردستان و سیستان و بلوچستان مورد بررسی قرار گرفته است. این مطالعه نشان می‌دهد که بین سن ازدواج، محل سکونت، وضع فعالیت، وضع شغلی و سطح تحصیلات زنان با میزان باروری رابطه وجود دارد.

واژگان کلیدی. میزان باروری؛ عوامل دموگرافیک؛ عوامل اجتماعی و اقتصادی؛ سطح تحصیلات؛ وضع فعالیت و وضع شغلی.

تخمین میزان باروری کل استان‌های مختلف کشور بر حسب سطوح مختلف توسعه‌ای با استفاده از تکنیک براس

نادر مطیع حق شناس[†]، احسان گنجعلی[‡] و نفیسه امینی تبار[‡]

[†] مرکز مطالعات و پژوهش‌های آسیا و اقیانوسیه
[‡] دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

چکیده. هدف اصلی این مقاله، تخمین و تصحیح میزان باروری کل استان‌های کشور با استفاده از تکنیک براس [نسبت P/F] طی سرشماری‌های عمومی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ می‌باشد. با توجه به تحولات چشمگیر باروری در سال‌های اخیر، سوال اصلی این پژوهش این است، آیا میزان باروری استان‌های مختلف کشور با سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها رابطه دارد؟ الگوی باروری در کشور بر حسب سطوح مختلف توسعه‌ای چه تغییراتی کرده است؟ چارچوب نظری کار بر گرفته شده از نظریه انتقال جمعیتی است، این نظریه معتقد است کاهش باروری نوعی تطابق عقلانی با تغییرات در شرایط اقتصادی عینی است در این نظریه، باروری هنگامی کاهش می‌یابد که فرآیند مدرنیزاسیون و در اثر یک سری عواملی نظیر افزایش جمعیت شهرنشین، افزایش سطح تحصیلات جمعیت و... شکل می‌گیرد. روش تحقیق اسنادی بوده و از نظر تکنیکی، از روش‌های غیر مستقیم جمعیتی برای تصحیح میزان‌های باروری، نسبت P/F استفاده کرده‌ایم. منبع اصلی داده‌ها و اطلاعات را نتایج سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران تشکیل می‌دهد. به لحاظ روش‌شناسی تحلیل، استان‌های کشور را از نظر سطح توسعه‌یافتگی به سه گروه تقسیم نمودیم که شامل استان‌های پیشتاز (استان‌هایی که از نظر شاخص توسعه انسانی در بالاترین سطح توسعه و میزان باروری در پایین‌ترین سطح جانشینی می‌باشد)، استان‌های میانه‌رو (استان‌هایی که از نظر شاخص توسعه انسانی پایین‌تر از استان‌های پیشتاز و بالاتر از استان‌های متاخر قرار می‌گیرند و میزان باروری آنها در سطح متوسط می‌باشد) و استان‌های متاخر (استان‌هایی که از نظر شاخص توسعه انسانی در پایین‌ترین سطح توسعه و میزان باروری در بالاترین سطح قرار دارند). نتایج نشان می‌دهد که با توجه به شاخص توسعه انسانی، استان‌هایی که به سطح توسعه انسانی در سطح بالاتری قرار دارند، میزان باروری آن‌ها کمتر است. به عبارتی هرچه استان از نظر شاخص توسعه انسانی توسعه‌یافته‌تر باشند، سطح باروری آن‌ها پایین‌تر از استان‌هایی است که کمتر توسعه‌یافته‌تر هستند.

واژگان کلیدی. میزان باروری کل؛ نسبت P/F؛ شاخص توسعه انسانی؛ درآمد سرانه.

مشخصه‌های مهاجرت‌های داخلی ایران در دوره‌ی ۱۳۶۵ الی ۱۳۹۰

علی قاسمی اردهائی و محمد شیرینی

دانشگاه تهران
پژوهشکده‌ی آمار

چکیده. آگاهی از ویژگی‌های جمعیتی- اجتماعی مهاجران و شدت و جهت جریان‌های مهاجرت داخلی از زمینه‌هایی است که برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی را می‌تواند تسهیل نماید. در ایران این شناخت تنها از طریق بکارگیری داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن صورت می‌گیرد. در این مقاله با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۶۵ الی ۱۳۹۰ به مهم‌ترین مشخصه‌های مهاجرت داخلی اشاره می‌شود. مهاجرت‌های درون استانی (بیشتر از نوع درون‌شهرستانی) نسبت به بین‌استانی برتری محسوسی دارد. بیشتر مهاجرت‌ها از نوع شهر به شهر بوده و برای اولین بار در سرشماری ۱۳۹۰ است که مهاجرت‌های شهر به روستا از روستا به شهر پیشی می‌گیرد. گرچه مهاجرت داخلی در ایران مردگزين بوده و بیشتر در سنين فعاليت اقتصادي (جهت انجام کار و جستجوی کار بهتر) و اجتماعی (جهت تحصیل و انجام خدمت سربازی) اتفاق می‌افتد، ولی این ویژگی‌ها و نیز علل مهاجرت برحسب نوع جریان مهاجرت تفاوت معنی‌داری دارد. در سرشماری‌های مورد مطالعه، الگوی (شدت و جهت) مهاجرت استان‌ها تغییرات مهمی داشته و بیشتر استان‌ها که تا قبل از سرشماری ۱۳۹۰ خالص مهاجرت منفی داشته‌اند، در این سرشماری به استان‌های مهاجرپذیر تبدیل گردیده‌اند. البته با تکیه بر برخی اصول ارزیابی داده‌های مهاجرت، نتایج بدست‌آمده در برخی مشخصه مهاجرتی برای سرشماری اخیر چندان منطقی به نظر نمی‌رسد.

واژگان کلیدی. مهاجرت در ایران؛ میزان خالص مهاجرت؛ مهاجرت شهر به روستا؛ نسبت جنسی مهاجران؛ علل مهاجرت.

مهاجرت و حرکت‌های جمعیتی طی دهه‌ی اخیر

اعظم نصری، اعظم ارشدی پور و مائده خلیلیان

شهرداری اصفهان

چکیده. مهاجرت یکی از مسائل اساسی می‌باشد که در هر منطقه توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را برای کنترل و هدایت جمعیت به خود جلب کرده است، این مسئله در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران در زمره مهم‌ترین مسائل اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌آید. توزیع و تراکم جمعیت، به دلیل اثرگذاری در دیگر ویژگی‌های جمعیت و وابستگی مهمی که به ویژگی‌های کلی منطقه دارد، دارای اهمیت است. از این رو برنامه‌ریزان می‌توانند با شناخت حرکت‌های جمعیتی و توزیع مناسب امکانات، پراکندگی جمعیت را متعادل سازند. در این مقاله ضمن بررسی سیر تاریخی وضعیت مهاجرپذیری و مهاجرفرستی شهر و استان اصفهان نقاطی از شهر که استعداد پذیرش مهاجر دارند و استان‌هایی که تمایل بیشتری به مهاجرت به شهر اصفهان دارند نیز به صورت مکانی مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

واژگان کلیدی. توزیع جمعیت؛ مهاجرت؛ داده‌های مکانی.

واکاوی الگو، روند و تفاوت‌های ملی و منطقه‌ای شاخص‌های ازدواج در ایران

محمد شبیری، طه نوراللهی و علیرضا زاهدیان

پژوهشکده‌ی آمار

چکیده. ایران در نیم‌قرن اخیر در بستر گذار جمعیتی تحولات بی‌سابقه‌ای را در حجم و رشد جمعیت تجربه کرده است. جمعیت کشور که در دهه ۴۵-۱۳۳۵، با نرخ رشد ۳/۱ درصد افزایش یافته بود، به ۱/۶ درصد در دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵ و ۱/۳ درصد در فاصله سال‌های ۹۰-۱۳۸۵ کاهش یافت. اگرچه بهبود وضعیت مرگ و میر بالاخص مرگ و میر اطفال در شکل‌گیری این تحولات موثر بوده است ولیکن کاهش چشمگیر و سریع در میزان باروری نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای را داشته است. تغییر الگوها و روند مولفه‌های ازدواج و زناشویی در کنار سایر تحولات خانواده زمینه را برای دستیابی به باروری زیر حد جانشینی فراهم ساخته است. با توجه به اهمیت نقش نهاد ازدواج در تغییرات باروری، هدف اصلی این مقاله بررسی تحولات شاخص‌های زناشویی در سطح ملی و منطقه‌ای بر اساس داده‌های سرشماری ۱۳۹۰ است. نتایج یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد که میانگین سن در اولین ازدواج کشور در بین مردان پس از روندی کاهش تا سال ۱۳۶۵ در دهه اخیر افزایش داشته و از ۲۳/۸ در سال ۱۳۶۵ به ۲۶/۵ در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. در مقابل، میانگین سن ازدواج زنان همواره روندی افزایش داشته و از ۱۹ سال به رقم ۲۳/۵ رسیده است. میانگین سن ازدواج بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۰ در سطح استان‌های کشور از الگوی متفاوتی تبعیت می‌کند. به عبارتی، استان ایلام بیشترین سن در اولین ازدواج برای مردان (۲۸/۷) و زنان (۲۶/۴) برخوردار است. کمترین میانگین سن ازدواج برای مردان به استان خراسان جنوبی (۲۴/۶) و برای زنان به استان یزد (۲۱/۹) اختصاص دارد. همچنین نتایج حاکی از این است که سهم زنان ۱۵-۱۹ سال ازدواج کرده (پیش‌رسی ازدواج) در سال ۱۳۹۰، ۲۱/۴ درصد بوده است. استان خراسان رضوی با ۳۲/۳ درصد بیشترین و استان ایلام با ۱۲ درصد کمترین سهم را از پیش‌رسی ازدواج زنان داشته است. آستانه مجرد قطعی مردان کشور در سال ۱۳۹۰ در گروه سنی ۴۴-۴۰ و در زنان ۴۹-۴۵ قرار دارد. در اغلب استان‌های کشور آستانه سن مجرد قطعی مردان در سن ۳۹-۳۵ و ۴۴-۴۰ و برای زنان در سن ۴۴-۴۰ و ۴۹-۴۵ سال قرار دارد.

واژگان کلیدی. میانگین سن در اولین ازدواج؛ سن تجرد قطعی؛ پیش‌رسی ازدواج؛ میانگین اختلاف سنی زوجین.

محور چهارم:

ویژگی‌های اجتماعی جمعیت

بررسی ارتباط رشته‌ی تحصیلی با ویژگی‌های شغلی افراد دارای تحصیلات عالی: ۹۰-۱۳۸۵

خدیجه کریمی چایجانی و مریم پوررضا انور

مرکز آمار ایران

چکیده. بررسی‌ها نشان می‌دهد هر گونه برنامه‌ریزی آموزشی بدون مطالعه و کنکاش در ساختار جمعیت باسواد و روند تغییرات آن امکان‌پذیر نمی‌باشد. به ویژه آگاهی نسبت به تعداد، ساختار و ویژگی‌های جمعیت دارای تحصیلات عالی و انطباق آن با نیازهای جامعه برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد. این مطالعه به‌صورت اسنادی و بر اساس نتایج سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ صورت گرفته و هدف آن بررسی وضعیت ارتباط بین رشته تحصیلی افراد دارای تحصیلات عالی با گروه‌های فعالیتی، شغلی و وضع اشتغال آنان می‌باشد.

واژگان کلیدی. افراد دارای تحصیلات عالی؛ گروه‌های فعالیت؛ گروه‌های شغلی؛ وضع شغلی؛ دوره و رشته تحصیلی.

بررسی تأثیر عوامل اجتماعی و جمعیتی بر مرگ اطفال زیر یکسال در ایران ۱۳۹۰

سعیده شهبازین

دانشگاه علامه طباطبائی

چکیده. سرشماری‌های عمومی آمارها و اطلاعات گوناگونی عرضه می‌کنند که می‌توان از آن‌ها در پژوهش‌های جمعیت‌شناسی بهره گرفت. عوامل اجتماعی و جمعیتی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر مرگ و میر هستند و از سویی می‌توان داده‌های مربوط به این متغیرها را از اطلاعات موجود در سرشماری‌ها به دست آورد، به همین دلیل بسیار مورد توجه جمعیت‌شناسان قرار گرفته است. به همین منظور مقاله‌ی حاضر در پی آن است که با استفاده از داده‌های موجود سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ رابطه‌ی عوامل اجتماعی و جمعیتی با مرگ اطفال کمتر از یکسال در ایران را بررسی کند. تعداد مرگ اطفال زیر یکسال از فیله‌های ۳۳-۳۵ پرسشنامه (جنس و تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده و درحال حاضر زنده طی ۳۶۵ روز گذشته زنان متأهل) و اطلاعات اجتماعی و جمعیتی نیز از دیگر سوالات موجود در پرسشنامه به دست آمده است. بررسی رابطه‌ها نشان می‌دهد که فاکتورهای تحصیلات والدین، اشتغال مادر، سن مادر هنگام زایمان و محل اقامت خانوار از فاکتورهای تأثیر گذار بر زنده‌مانی اطفال زیر یکسال در سطح کشور می‌باشد.

واژگان کلیدی. مرگ اطفال؛ عوامل جمعیتی؛ عوامل اجتماعی-اقتصادی.

بررسی تحول سرمایه‌ی انسانی در ایران با استفاده از نتایج سرشماری‌ها طی دوره‌ی ۱۳۶۵ الی ۱۳۹۰

غلامرضا گرایبی‌نژاد و رخساره کاظم

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

چکیده. اندازه‌گیری سرمایه انسانی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل رشد و توسعه اقتصادی همواره مورد توجه کشورها و نهادهای بین‌المللی بوده است. در مجموعه مطالعاتی که مقایسه بین کشورها را دنبال می‌نمایند از روش‌های غیر پولی و مبتنی بر اندازه‌گیری میزان و کمیّت انباشت آموزش در انسان‌ها، میانگین سال‌های تحصیل در یک جامعه به‌عنوان شاخص موجودی سرمایه انسانی بارها مورد استفاده قرار گرفته است. این شاخص در سال‌های اخیر نیز توسط UNDP در اندازه‌گیری شاخص توسعه انسانی استفاده شده است. در این پژوهش با استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن و با محاسبه و کاربرد شاخص مذکور تلاش شده است وضعیت موجودی سرمایه انسانی و تحول آن در دوره ۲۵ ساله ۱۳۶۵-۱۳۹۰ ارزیابی شود. همچنین در برش استانی آن برای سال ۱۳۹۰، وضعیت استان‌های کشور با هم مقایسه گردد. یافته‌ها نشان می‌دهند که موجودی سرمایه انسانی کشور در این دوره، به‌طور متوسط سالیانه ۳ درصد رشد نموده است و در سال ۱۳۹۰ به ۸ سال رسیده است. رشد شاخص در جمعیت ساکن در روستاها، به ویژه در میان زنان روستایی بسیار بالاتر بوده است. در گروه سنی جوانان میزان شاخص در حدود ۱۰ سال است که موجودی سرمایه مناسبی را برای بکارگیری در اقتصاد ملی نشان می‌دهد. وضعیت پنج استان در مقایسه با میانگین‌های کشوری مطلوب نیست بنابراین برنامه‌ریزی خاص برای کم کردن شکاف بین استانی ضرورت دارد.

بررسی ترکیب جمعیتی و اجتماعی معلولیت بر اساس از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰

لطیف پرتوی و مهدی رضایی

دانشگاه پیام نور

چکیده. در این مقاله تلاش شده است بر اساس داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۰، ترکیب جمعیتی و اجتماعی مسئله‌ی معلولیت مورد بررسی قرار گیرد. بر اساس نتایج بدست آمده، میزان شیوع معلولیت در ایران ۱/۴ درصد است. همچنین، نتایج حاکی از آن است که میزان شیوع معلولیت بر حسب جنس، سن، محل سکونت، سطح تحصیلات، وضعیت فعالیت، وضعیت زناشویی و جنسیت سرپرست خانوار متفاوت است. بگونه‌ای که الگوی سنی وقوع معلولیت غیر خطی است، مردان بیشتر از زنان، افراد در مناطق روستایی بیشتر از هم‌تایان خود در مناطق شهری، بیسوادان بیشتر از باسوادان، افراد بیکار بیشتر از افراد شاغل، افراد هرگز ازدواج نکرده بیشتر از افراد ازدواج کرده و خانوارهای دارای سرپرست زن بیشتر از خانوارهای با سرپرست مرد با معلولیت مواجه بوده‌اند. چنین تفاوت‌هایی بیانگر این موضوع است که مسئله‌ی نابرابری در وقوع معلولیت صرفاً تابع الگوی فیزیولوژیک نیست بلکه، ماتریسی از تعیین‌کننده‌های اقتصادی، اجتماعی - جمعیتی و فرهنگی نیز آن را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

واژگان کلیدی. سرشماری؛ معلولیت؛ ترکیب؛ جمعیتی؛ اجتماعی.

بررسی جامعه‌شناختی فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی جامعه ایران بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰

سیاوش امیری

استانداری کرمانشاه

چکیده. آمار قابل اتکاء و معتبر مهم‌ترین شاخص عینی تعریف‌کننده مسائل اجتماعی در هر جامعه‌ای به شمار می‌رود. چنانچه شاخص‌های عینی پشتوانه ذهنی هم داشته باشد می‌توان گفت مسائل اجتماعی جامعه کدام‌اند. لذا این مقاله درصدد است با تحلیل ثانویه نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ کشور، هم شاخص‌های عینی مسائل اجتماعی را احصاء نماید و هم فرصت‌های در اختیار جامعه ایران را مورد بررسی قرار دهد. به عبارتی این مقاله به دنبال نوعی مساله‌شناسی و فرصت‌شناسی اجتماعی بر اساس نتایج سرشماری می‌باشد. امید به زندگی در ایران و تحصیلات به‌عنوان یک فرصت مورد اشاره قرار گرفته‌اند که هم نتایج سرشماری و هم آمارهای سازمان ملل، حکایت از رشد قابل توجه ایران در این شاخص‌ها دارد. شرایط اقتصادی اجتماعی جامعه ایران به گونه‌ای است که وضعیت کنونی جمعیت با رشد ملایم، نیز به‌عنوان یک فرصت مورد توجه می‌باشد. روند افسار گسیخته شهرنشینی و رشد آن بالاتر از میانگین‌های جهانی و منطقه‌ای حکایت از یک تهدید جدی در بعد شهرنشینی برای جامعه دارد. در شرایطی که تعداد مسکن موجود در جامعه از تعداد خانوارها بیشتر می‌باشد شرایط بازار مسکن و تعداد خانه‌های خالی مسکونی کشور و عدم مدیریت مناسب در این حوزه، مسکن را تبدیل به یکی از دغدغه اصلی کشور نموده است. همچنین هزینه‌های سرسام‌آوری که مهاجران افغان در ابعاد مختلف بر پیکره جامعه ایران تحمیل کرده است موجب شده تا از مهاجرت به‌عنوان یک تهدید برای جامعه سخن به میان آورده شود. روند صعودی طلاق در کشور که به‌طور جد حیات خانواده را تهدید می‌کند به‌عنوان یک آسیب اجتماعی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. این مقاله پیشنهاد می‌کند متولیان جامعه باید با شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای جامعه نسبت به برنامه‌ریزی مبتنی بر آمار دقیق برای جامعه در یک افق ۵ یا ۱۰ ساله همت بگمارند.

واژگان کلیدی. فرصت و تهدید؛ امید به زندگی؛ شهرنشینی؛ مهاجرت؛ طلاق.

بررسی چگونگی شیوع معلولیت و رابطه‌ی آن با توسعه در ایران

روح اله نوروزی و محمد حسین ترانه

مرکز آمار ایران

چکیده. بر اساس آمارهای بانک جهانی در سال ۲۰۱۱ (۱۳۹۰) در حدود ۱/۵ درصد از جمعیت جهان با نوعی معلولیت زندگی می‌کنند. این نسبت در ایران بر اساس نتایج سرشماری در سال مذکور ۱/۳۵ درصد می‌باشد. همچنین نتایج سرشماری امکان بررسی جزئی‌تر و مفصل‌تر شیوع معلولیت را در کشور ایجاد می‌نماید. این مقاله در بخش اول به دنبال آن است که با استفاده از نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰ به بررسی جامع و مفصل چگونگی شیوع معلولیت بر حسب جنس، سن، منطقه، نوع به‌صورت ملی و استانی بپردازد. با توجه به این که سیاست‌ها و برنامه‌های دولت‌ها و سیاستگذاران در راستای رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشور می‌باشد. این پژوهش در بخش دوم، ۳۴ شاخص اقتصادی، بهداشتی-درمانی، جمعیتی، فرهنگی-آموزشی و زیربنایی بر اساس محدودیت‌های آماری به‌عنوان شاخص‌های توسعه با روش TOPSIS ترکیب می‌نماید. سپس با استفاده از رگرسیون خطی به بررسی رابطه شیوع معلولیت و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشور پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی. معلولیت؛ توسعه اقتصادی؛ TOPSIS.

بررسی شاخص توسعه‌ی سرمایه انسانی استان‌های کشور با تأکید بر استان گیلان - ۱۳۹۰

وحید طیفوری و صادق اکبری

استانداری گیلان

چکیده. برای اندازه‌گیری وضعیت توسعه‌یافتگی و مقایسه بین مناطق و کشورهای مختلف مدل‌های مختلفی نظیر روش‌های تحلیل عاملی، تاکسونومی، مدل‌های آماری و شاخص‌های ترکیبی متعددی توسط دانشمندان این حوزه ارائه شده است، که هر یک دارای نقاط قوت و ضعف خاص خود می‌باشد. یکی از شاخص‌های مهم ترکیبی که به اندازه‌گیری توسعه انسانی در جوامع می‌پردازد و به نوعی برآیند اثر بسیاری از متغیرهای توسعه‌ای را در خود دارد، شاخص توسعه انسانی (*Human Development Index*) است. این شاخص به منظور بررسی وضعیت توسعه‌یافتگی کشورهای مختلف و همچنین بررسی روند بهبود آن در سال ۱۹۹۰ توسط سازمان ملل متحد ارائه شده است. در بررسی شاخص توسعه انسانی استان‌های کشور در سال ۱۳۹۰ ملاحظه می‌شود که مقدار این شاخص در کشور ۰/۷۴۳ است. براساس طبقه‌بندی توسعه انسانی سازمان ملل، توسعه انسانی کشور در سال ۱۳۹۰ در طبقه کشورهای با توسعه انسانی سطح بالا قرار می‌گیرد. شاخص توسعه انسانی استان گیلان در سال ۱۳۹۰ برابر ۰/۷۳۵ بوده است که در بین سایر استان‌ها در رتبه دهم قرار گرفته است و از حیث توسعه انسانی در سطح بالا می‌باشد. وضعیت شاخص توسعه انسانی سایر استان‌ها نشان می‌دهد که بیشترین مقدار این شاخص مربوط به استان‌های تهران با ۰/۸۱۲، سمنان با ۰/۷۷۹، بوشهر با ۰/۷۷۸ می‌باشد. همچنین استان‌های سیستان و بلوچستان با ۰/۵۸۷، کردستان با ۰/۶۵۷، آذربایجان غربی با ۰/۶۶۲ در پایین‌ترین جایگاه از نظر میزان توسعه انسانی در کشور قرار دارند.

واژگان کلیدی. شاخص توسعه سرمایه انسانی؛ تولید ناخالص داخلی؛ آموزش؛ امید به زندگی.

بررسی وضعیت اشتغال جمعیت دارای معلولیت

زهرا حرفتی، عذرا رنجبر و آیدین آذری

مرکز آمار ایران

چکیده. حضور بیش از یک میلیارد فرد دارای ناتوانی در جهان، موضوع معلولیت و ناتوانی را به مسئله‌ای مهم در جوامع انسانی تبدیل کرده است. معلولان به‌عنوان اعضای جامعه بشری همواره با چالش‌هایی از نظر کار و حرفه روبرو بوده‌اند. اشتغال به‌عنوان یک مساله تأثیرگذار و به‌عنوان یک حق در زندگی اشخاص دارای معلولیت به‌دلیل شرایط فیزیولوژیکی خاص، همواره مورد توجه بوده است. این مقاله بر آن است تا وضعیت اشتغال جمعیت دارای معلولیت کشور را که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ برابر با ۱۰۱۷۶۵۹ نفر می‌باشد، بررسی کند. با توجه به نیاز جمعیت دارای معلولیت به کار و فعالیت در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی، همچنین به‌منظور دستیابی برابر به فرصت‌های شغلی و تحقق مشارکت کامل در جامعه، بررسی وضعیت اشتغال آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. روش تحقیق این مقاله توصیفی و تحلیلی می‌باشد. بخشی از یافته‌ها نشان می‌دهد که جمعیت ده ساله و بیشتر دارای حداقل یک نوع معلولیت برابر با ۹۴۸۳۴۵ نفر می‌باشد که ۲۵ درصد آن شامل جمعیت فعال می‌باشد. از بین جمعیت فعال در سال مورد بررسی، ۱۹۱ هزار و ۹۸۲ نفر شاغل و ۵۱ هزار و ۴۶ نفر بیکار می‌باشد. همچنین نرخ بیکاری برای افراد دارای حداقل یک نوع معلولیت در سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۲۱ درصد بوده است.

واژگان کلیدی. مشارکت اقتصادی معلولان؛ معلولیت؛ اشتغال جمعیت دارای معلولیت؛ سرشماری ۱۳۹۰.

بررسی وضعیت اشتغال زنان در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

زهرا حرفتی، هاله اسکندری آذری و شقایق غفاری

مرکز آمار ایران

چکیده. موضوع اشتغال زنان در چند دهه اخیر به یکی از موضوعات مهم و تأثیرگذار در عرصه‌های مختلف و برنامه‌ریزی‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور تبدیل شده است. نرخ دسترسی زنان به فرصت‌های اقتصادی و اشتغال معمولاً بیان‌کننده وضعیت اجتماعی زنان در کشورهای مختلف است. به طوری که شاخص‌های توسعه‌یافتگی یک کشور، با میزان مشارکت زنان در آن کشور رابطه مستقیم دارد و عدم بهره‌وری از نیروی بالقوه زنان در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، دستیابی به توسعه را ناممکن می‌سازد. با توجه به اهمیت این موضوع، این مقاله بر آن است تا با استفاده از داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن، طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ سیمایی از وضعیت مشارکت زنان در بازار کار و چگونگی توزیع آن‌ها در فعالیت‌های اقتصادی با تأکید بر وضع سکونت در نقاط شهری و روستایی و سایر متغیرهای جمعیتی را بازنمایی کند. پژوهش حاضر، یک پژوهش کاربردی و تطبیقی از نوع توصیفی-تحلیلی است. بخشی از یافته‌ها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۰، تعداد زنان شاغل برابر با ۲ میلیون و ۷۱۱ هزار و ۵۵۷ نفر می‌باشد که این مقدار ۱۳ درصد شاغلین کل کشور را شامل می‌شود. بررسی وضعیت شغلی زنان نشان می‌دهد که تنها ۱/۳ درصد آنان در وضعیت «کارفرمایی» قرار دارند. همچنین تحلیل وضعیت اشتغال در گروه‌های عمده شغلی نشان می‌دهد که حدود ۳۰ درصد زنان شاغل در گروه شغلی «متخصصان» مشغول به کار هستند.

واژگان کلیدی. اشتغال زنان؛ بازار کار؛ مشارکت اقتصادی زنان؛ سرشماری ۱۳۹۰.

بررسی وضعیت اشتغال معلولین در ایران

نریمان یوسفی[†] و علی پژهان[‡]

[†] مرکز آمار ایران

[‡] وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

چکیده. معلولان قشری از جامعه‌اند که به واسطه شرایط خاص فیزیکی و روحی معمولاً پتانسیل و توانایی‌های آنان در سطح فردی و جمعی نادیده گرفته می‌شود و در معرض آسیب‌ها و عوارض ناشی از کم‌مهری‌های جامعه قرار دارند. از جمله می‌توان به برخورداری نابرابر اینان از خدمات عمومی، آموزشی و فرصت‌های شغلی نام برد. در مورد اخیر، یکی از اساسی‌ترین حقوق انسانی داشتن شغل مناسب است، تا افراد با اتکا به آن در مسیر رشد و بالندگی قرار گیرند. بررسی ادبیات موضوع حاکی از آن است که بخش عظیمی از این ظرفیت در چرخش اقتصاد کشورها مشارکت داده نمی‌شود؛ به‌طوری که در کشورهای صنعتی ۵۰ تا ۷۰ درصد و در کشورهای در حال توسعه ۸۰ تا ۹۰ درصد افراد معلول، در خیل بیکاران هستند. هرچند دست‌یابی افراد معلول به شغل یکی از اهداف مهم دولت‌ها محسوب شده، ولیکن همواره نرخ اشتغال افراد معلول در مقایسه با افراد غیر معلول کمتر بوده است. با این حال، در سال‌های اخیر بسیاری از کشورها از جمله ایران سیاست‌هایی را در جهت بهبود و ارتقاء حقوق افراد معلول در دسترسی به شغل مناسب را در دستور کار قرار داده‌اند. به‌منظور انعکاس شرایط موجود، مقاله حاضر با استفاده از اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ به بررسی تجربی وضعیت اشتغال معلولین ایران می‌پردازد. بر اساس نتایج ۱/۴ درصد جمعیت کشور دارای حداقل یک نوع معلولیت است، که حدود نیمی از آنان (۵۲/۵ درصد) باسواد هستند. در حالی که نرخ مشارکت اقتصادی معلولین ۲۵/۶ درصد و غیر معلولین ۳۸/۳ درصد است، نرخ بیکاری معلولین به مراتب بیشتر از غیر معلولین بوده و به ترتیب ۲۱/۰ و ۱۴/۷ درصد است. همچنین، مقایسه نسبت اشتغال معلولین (۲۰/۲ درصد) در مقایسه با غیر معلولین (۳۲/۷ درصد) گویای تلاش ناکافی اقتصاد کشور در پاسخگویی به تقاضای شغلی این قشر است. با توجه به شرایط تحصیلی و مهارتی معلولین، درصد ناچیزی از آنان مشاغل سطح بالا را تصدی کرده و درصد زیادی از آنان در بخش کشاورزی و خدمات مشغول کار هستند.

واژگان کلیدی. معلولیت؛ نوع معلولیت؛ اشتغال؛ مشارکت اقتصادی و وضع شغلی.

بررسی وضعیت زناشویی جوانان طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰

مریم جوادی و زهره فلاح محسن‌خانی

پژوهشکده‌ی آمار

چکیده. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های جوانان، وضعیت زناشویی آن‌ها است. در این مقاله با توجه به نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ وضعیت زناشویی جوانان بررسی و با نتایج حاصل از سرشماری‌های قبل مقایسه می‌شود.

واژگان کلیدی. میانگین سن در اولین ازدواج؛ تأخیر در ازدواج؛ مضیق‌ی ازدواج.

بررسی ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی جمعیت سنین منفرد در ایران

زهرا رضایی قهرودی[†]، سعیده کامگار[‡] و علیرضا زاهدیان[†]

[†] پژوهشکده‌ی آمار
[‡] دانشگاه علامه طباطبایی

چکیده. انسان از هنگام تولد تا مرگ دوره‌های مختلفی را از نظر مرحله‌های رشد فردی و اجتماعی سپری می‌کند. تردیدی نیست که رفتارهای اقتصادی و نیازهای هر فرد همواره در مرحله‌های مختلف زندگی در حال تغییر و متأثر از تغییرات ساختارهای جمعیتی هستند. از سوی دیگر، تغییر در ساختارهای جمعیتی متأثر از رفتارها و سیاست‌های کلان اجتماعی - اقتصادی جامعه است. پدیده‌هایی از جمله دستیابی به مقاطع مختلف تحصیلی، وضع سواد، ازدواج، باروری، فارغ التحصیلی، اشتغال، مسکن، طلاق، بی‌همسری بر اثر فوت همسر، مهاجرت، دسترسی به مسکن، نحوه‌ی تصرف محل سکونت، دسترسی به خودرو، اینترنت و رایانه، تغییر محل اقامت قبلی به دلایل مختلف، معلولیت و فوت از جمله پدیده‌هایی هستند که به‌طور معمول در زندگی اعضای یک جامعه روی می‌دهند که هر کدام از این رویدادها می‌توانند در یک فاصله‌ی سنی مشخص رخ دهند. بدیهی است که بررسی پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی در هر یک از این بازه‌های سنی و یا سنین منفرد، نیازمند آگاهی از مؤلفه‌های جمعیتی و چگونگی توزیع سنی جمعیت در آن جامعه است. با توجه به این که شناخت تغییرات سنی پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی به‌منظور تصمیم‌گیری برای وضع فعلی و ترسیم چشم‌انداز آینده، مورد نیاز تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان کشور است، مطالعه در مورد بررسی ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی جمعیت سنین منفرد در ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این مقاله با استفاده از اطلاعات سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به بررسی رابطه بین جمعیت سنین منفرد و هر یک از پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی در نقاط شهری و روستایی ایران پرداخته خواهد شد.

واژگان کلیدی. پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی؛ سنین منفرد؛ سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰.

بررسی ویژگی‌های جمعیتِ دارای تحصیلات عالی در ایران بر اساس سرشماری ۱۳۹۰

وکیل احمدی

دانشگاه رازی

چکیده. در این مقاله به شیوه تحلیل ثانویه و با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، به بررسی ویژگی‌های جمعیتِ دارای تحصیلات عالی در ایران پرداخته شده است. جمعیت دارای تحصیلات عالی به تفکیک استان، مناطق و جنس از حیث گروه‌های عمده تحصیلی، وضعیت بیکاری، ازدواج، توزیع بر حسب وضعیت شغلی و گروه عمده شغلی بررسی شده است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که در بین استان‌ها بیشترین نسبت جمعیت دارای تحصیلات عالی به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، سمنان، البرز، یزد و مازندران و کمترین نسبت جمعیت دارای تحصیلات عالی مربوط به سیستان و بلوچستان، کردستان، هرمزگان و آذربایجان غربی است. بیشترین جمعیت بیکار دارای تحصیلات عالی مربوط به استان‌های سمنان، لرستان، کرمانشاه و کهگیلویه و بویراحمد بوده است. بیشترین جمعیت بیکار در مناطق شهری و روستایی برای هر دو جنس مربوط به رشته‌های مهندسی، تولید، کشاورزی و دامپروری است. شاغلان دارای تحصیلات عالی بر حسب گروه‌های عمده شغلی و وضع شغلی نیز متفاوت بوده‌اند. نسبت ازدواج نکرده جمعیت ۲۰ تا ۳۴ ساله در بین جمعیت دارای تحصیلات عالی بیشتر از سایر دوره‌های تحصیلی می‌باشد. ۷۳ درصد از مردان و ۵۹ درصد از زنان ۲۰ تا ۳۴ ساله دارای تحصیلات عالی ازدواج نکرده‌اند.

واژگان کلیدی. تحصیلات عالی؛ رشته تحصیلی؛ بیکاری؛ ازدواج؛ سرشماری ۱۳۹۰.

بررسی نیم‌قرن تحولات الگوی سنی ازدواج در ایران

عذرا نایینی، عباس توسلی و محمدرضا حطیپه

مرکز آمار ایران

چکیده. در این مقاله با استفاده از نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، وضع زناشویی جمعیت ایران و تغییرات آن در نیم‌قرن اخیر مورد بررسی قرار گرفته است. شواهد مبتنی بر نتایج سرشماری‌های کشور نشان می‌دهد که اگرچه عمومیت ازدواج در ایران هنوز در سطح بالایی است، اما با توجه به تغییرات قابل توجهی که در الگوی سنی ازدواج به وجود آمده است می‌توان افزایش مجرد قطعی و کاهش عمومیت ازدواج را در دهه‌های آینده انتظار داشت. همچنین میانگین سن ازدواج در دهه‌های گذشته بخصوص برای زنان دائماً در حال افزایش بوده است به طوری که همراه با افزایش سن ازدواج، از فاصله سنی ازدواج زوجین کاسته شده است و این کاهش به ویژه در مناطق روستایی بیشتر مشهود است. سواد و تحصیلات یکی از عوامل بسیار مؤثر در تأخیر سن ازدواج زنان بوده و الگوی سنی ازدواج زنان بیسواد و دارای سواد پایین‌تر متفاوت از زنان دارای تحصیلات عالی است.

واژگان کلیدی. میانگین سن در اولین ازدواج؛ فاصله‌ی سنی ازدواج؛ مجرد قطعی؛ پیش‌رسی ازدواج.

تحلیل گذار مجرد در ایران و آینده‌نگری آن با تأکید بر وضعیت مجرد زنان

شهلا کاظمی پور و علی رحیمی

مرکز مطالعات و پژوهش‌های آسیا و اقیانوسیه

چکیده. فرایند تشکیل خانواده و ازدواج، یکی از مراحل اساسی زندگی افراد در جامعه است که هم از متغیرهای جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تأثیر می‌پذیرد و هم بر این متغیرها تأثیر می‌گذارد. طی چند دهه اخیر، شاخص‌های مختلف مربوط به ازدواج در اکثر قریب به اتفاق کشورهای جهان و از جمله ایران دستخوش تغییرات اساسی شده است. در این مطالعه، با استفاده از داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن، به صورت تحلیل ثانویه، وضعیت مجرد مردان و زنان طی سال‌های ۹۰-۱۳۴۵ به صورت مقطعی و نسلی مورد بررسی قرار گرفته و در این زمینه آینده‌نگری صورت گرفته است. نتایج بررسی مقطعی نشان می‌دهد که طی سال‌های مورد بررسی، درصد مجردین گروه‌های مختلف سنی در هر دو جنس با افزایش روبرو بوده است؛ البته در زنان، علاوه بر چشمگیرتر بودن این افزایش، الگوی سنی ورود به ازدواج آنان نیز بیش از مردان دستخوش تغییر شده است. نتایج بررسی نسلی وضعیت مجرد در زنان نیز حاکی از آن است که هر گروه سنی از نسل‌های جدید در مقایسه با همان گروه سنی از نسل‌های قبل از خود از درصد مجردین بالاتری برخوردار است. بر اساس نتایج، درصد مجرد قطعی و همچنین سن آن مخصوصاً در زنان در حال افزایش می‌باشد. در سال ۱۳۹۰، فزونی تعداد زنان آماده ازدواج در مقایسه با مردان آماده ازدواج، سهم زیادی در افزایش نسبت مجرد زنان داشته است که این وضعیت در سال ۱۳۹۵ تا حد زیادی تعدیل خواهد شد و تا سال ۱۴۰۰ این وضعیت برعکس شده و به نفع زنان اتفاق خواهد افتاد.

واژگان کلیدی. تحلیل نسلی؛ تحلیل مقطعی؛ مجرد؛ مجرد قطعی؛ آینده‌نگری.

روندها و الگوهای سنی ازدواج در بین استان‌های کشور در سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

احمد دراهکی و آرمان مجیدی

دانشگاه تهران

چکیده. ازدواج به‌عنوان متغیر بلافصل باروری تأثیر بسزایی را بر باروری اعمال می‌کند، بدون شک یکی از عوامل کاهش باروری در سال‌های اخیر افزایش سن ازدواج می‌باشد. به تأخیر افتادن ازدواج همچنین می‌تواند چرخه زندگی خانوادگی را تحت تأثیر قرار دهد و با هر یک از نیازهای عاطفی، جنسی و اجتماعی افراد در ارتباط است. مطالعات انجام‌شده نشان‌دهنده آن است که ازدواج در جامعه ایران دیگر از دو خاصیت اصلی خود زودرسی و فراگیری فاصله گرفته است و هم‌زمان با ورود جامعه ایران به نظم مدرن تغییرات اساسی یافته است. حال این سوال مطرح می‌شود که روند و الگوهای سنی ازدواج در بین استان‌های ایران دستخوش چه تحولاتی شده است؟ و آیا این تحولات در بین استان‌های مختلف ایران همگرا و هم‌سو می‌باشد یا در بین این استان‌ها تفاوت‌هایی وجود دارد؟ این مقاله در راستای پاسخگویی به این سوالات است و در این راستا با استفاده از داده‌های سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ با نگاهی به سرشماری‌های گذشته به بررسی این موضوع خواهد پرداخت. بنابراین در این مقاله ابتدا روند الگوی ازدواج در کل کشور در سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ محاسبه می‌شود و سپس روند و الگوهای استان‌ها با کل مقایسه می‌شود و سعی بر آن شده است تا در حد امکان برخی از دلایل این تغییرات و همگرا بودن و یا همگرا نبودن استان‌های کشور با هم با استفاده از نظریات خانواده و ازدواج تبیین شود.

واژگان کلیدی. ازدواج؛ خانواده؛ مدرنیزاسیون؛ گذار دوم جمعیت‌شناسی.

سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی ایران در سرشماری سال ۱۳۹۰

محسن شاطریان[†]، محمود گنجی پور[‡] و امیر اشنویی*

[†] دانشگاه کاشان

[‡] دانشگاه پیام نور

* دانشگاه آزاد اسلامی واحد کاشان

چکیده. این مقاله با هدف بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی سکونتگاه‌های روستایی کشور و مقایسه آن با جوامع شهری بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ تدوین شده است. مقاله حاضر شاخص‌های عینی کیفیت زندگی را بررسی می‌کند. روش تحقیق کتابخانه‌ای، اسنادی و تحلیل محتوای منابع موجود بوده است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ حدود ۵۲ درصد روستاها، جمعیتی کمتر از ۲۰ خانوار داشته‌اند. این گروه از روستاها اکنون به‌طور رسمی در برنامه‌های توسعه روستایی نادیده گرفته می‌شوند و این به معنای نگرش فیزیکی به توسعه روستایی است. اهمیت این روستاها به‌عنوان واحدهای تولیدی هر چند کوچک، از این نظر قابل توجه است که خالی از سکنه شدن هر روستا به معنی تعطیل شدن یک واحد تولیدی و تبدیل جمعیت شاغل دارای شغل و مسکن به جمعیت بیکار، مصرف‌کننده و فاقد مسکن است. به خصوص این که بررسی‌ها نشان می‌دهد که حداقل ۲۰ درصد آبادی‌های تخلیه شده، روستاهای با بیش از ۱۰۰ نفر جمعیت بوده‌اند. با این استدلال وجود ۵۷۷۰۷ آبادی خالی از سکنه و افزایش نسبت این آبادی‌ها از ۱۹/۳ درصد در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۵۵ درصد در سال ۱۳۹۰ بیانگر روند نامطلوب توسعه روستایی است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که هنوز هم تفاوت معناداری بین کیفیت زندگی نقاط روستایی و شهری وجود دارد و شرایط به نفع جوامع شهری می‌باشد. همچنین با وجود اقدامات فراوانی که برای توسعه روستایی در مناطق مختلف صورت گرفته، هنوز تفاوت‌های محسوسی بین کیفیت زندگی مناطق روستایی و شهری مشاهده می‌شود.

واژگان کلیدی. کیفیت زندگی؛ روستا؛ توسعه؛ جمعیت؛ توسعه؛ سرشماری.

محور پنجم:

ویژگی های اقتصادی جمعیت

ارزیابی شاخص‌های توسعه‌ی روستایی ایران تا سال ۱۳۹۰

زهرا حرفتی و محمدحسن خاکباززاده

مرکز آمار ایران

چکیده. توسعه پایدار در سال‌های پایانی قرن بیستم به‌عنوان یکی از تدابیر بنیادین در عرصه‌های مختلفی چون فقر، نابرابری، آموزش، بهداشت حقوق زنان و کودکان، تکنولوژی و ... مطرح شده است. در کشورهای در حال توسعه، مناطق شهری با سرعت بیشتری نسبت به مناطق روستایی فرایند توسعه‌یافتگی را طی می‌کنند و فاصله زیادی در زمینه سرمایه‌گذاری و تولید، مسائل فرهنگی و اجتماعی، آموزش، بهداشت و سلامت بین شهرها و روستاها به چشم می‌خورد. این وضعیت، مهاجرت بی‌رویه روستا-شهری را در این کشورها به دنبال داشته است. توسعه و پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش مؤثری در توسعه ملی داشته باشد و ارتقای شاخص‌های توسعه روستایی یکی از مهم‌ترین اهداف قانون برنامه چهارم توسعه در خصوص روستاها می‌باشد. شاخص‌های توسعه، عمده‌ترین معیار برای هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و ارزش‌یابی طرح‌های توسعه روستایی به شمار می‌آیند. با بهره‌گیری از این معیارها می‌توان میزان پیشرفت و یا تأثیر طرح‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی را در رسیدن به اهداف ارزیابی نمود. این مقاله بر آن است تا به روش کتابخانه‌ای و اسنادی و بر اساس اطلاعات منتج از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ به ارزیابی روند شاخصه‌ای جمعیتی، اشتغال، مهاجرت، سواد، بهداشت، امکانات و تسهیلات و ... در جامعه روستایی ایران بپردازد. پژوهش حاضر، یک پژوهش کاربردی از نوع توصیفی-تحلیلی است.

واژگان کلیدی. توسعه روستایی؛ شاخص توسعه؛ توسعه‌یافتگی؛ شناسنامه آبادی.

اشتغال اتباع خارجی در ایران، تهدید یا فرصت

شهلا صباغی، سید نعمت‌اله میرفلاح نصیری و هما طاهری پور

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

چکیده. به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص کشور ایران و بهره‌مندی از منابع سرشار طبیعی، که می‌تواند فراهم‌کننده موقعیت‌های شغلی بسیار باشد و همچنین به دلیل وقوع جنگ در دهه‌های اخیر در کشورهای هم‌جوار مانند افغانستان، عراق، پاکستان و ... و جاری شدن قوانین بین‌الملل در خصوص پناهندگان، این کشور را برای پذیرش مهاجران مستعدتر ساخته و همین امر سبب شده است تعداد زیادی افغانی، پاکستانی و عرب از مرزهای مختلف وارد ایران شوند. از طرفی انفجار جمعیت کشور ایران در دهه ۶۰ و افزایش ظرفیت دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی طی سال‌های اخیر، نیروی کار عظیم پیش‌بینی نشده و بدون برنامه‌ریزی را به بازار کار کشور تحمیل نمود و سبب شد یک ارتباط نابرابری میان جویندگان کار و فرصت‌های شغلی موجود در کشور بوجود آید. در این میان حضور اتباع بیگانه در کشور بر افزایش تعداد جویندگان کار و محدودیت بازار کار می‌افزاید. این نیروهای مهاجر در کشور به‌عنوان بار اضافی تلقی شده و به‌عنوان آسیب و صدمه در بازار کار داخلی به حساب می‌آیند و چه بسا ممکن است دستمزد دریافتی خود از سوی کارفرما را نیز در داخل کشور مصرف نکرده و با این کار ضربه‌ای به اقتصاد کشور نیز وارد نمایند. از این دید، نیروی کار خارجی بر مشکلات بیکاری و جویندگان کار داخلی می‌افزاید و کشور را با چالش‌ها و مشکلات عدیده‌ای روبرو می‌سازد. از سوی دیگر دستیابی به نیروی کار ارزان و غالباً بدون تخصص با ساعات کار طولانی و طفره رفتن از پرداخت مالیات و حق بیمه، بسیاری از کارفرمایان را علاقه‌مند به استفاده از نیروی کار خارجی نموده است. از این منظر بیشتر از جنبه مثبت و صرفه‌جویی درآمدی به حضور نیروی کار خارجی نگریسته می‌شود. در مقاله حاضر سعی شده است با تحلیل و تبیین علمی و بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران ضمن ارایه ویژگی‌های اتباع خارجی شاغل در کشور، بتوان راه وسط و میانه‌ای را برای پاسخ به این پرسش که در نهایت حضور شاغلین خارجی در کشور به لحاظ اقتصادی به نفع کشور بوده و یا تهدید و ضربه جدی بر نیروی کار داخلی و اختلال در بازار کار کشور می‌باشد، یافت.

واژگان کلیدی. اشتغال؛ اتباع خارجی.

برآوردی از حجم فقر و محرومیت مناطق شهری (کشور و استان‌های ۳۰گانه ۱۳۹۰)

منصور کیانی، کاوه باباجانی و مسعود سالمی بوکانی

استانداری کردستان

چکیده. توجه به رفاه و سطح زندگی اقشار مختلف جامعه از طریق مطالعه وضعیت فقر و شاخص‌های محرومیت در خانوار از مجموعه مباحث کانونی اقتصاد کشور می‌باشد، چرا که یکی از اهداف مهم هر نوع سیاست‌گذاری اقتصادی بهبود رفاه عمومی و مشخصاً افزایش رفاه اقشار آسیب‌پذیر جوامع است. هدف اصلی مقاله، یافتن پاسخ به این پرسش است که میزان و ماهیت فقر و محرومیت در مناطق شهری به لحاظ کمی چقدر است؟ در این راستا خط فقر و شاخص‌های محرومیت بر حسب خانوار در مناطق شهری کشور و استانی در سال ۱۳۹۰ به کمک اطلاعات خام طرح هزینه و درآمد خانوار و نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران و با بکارگیری روش نیازهای اساسی در دو سناریو برآورد می‌گردد. سپس با توجه به محاسبه شاخص‌های مرتبط با فقر و محرومیت، برخی سیاست‌های فقرزدایی به چالش کشیده شد، و قابلیت اجرا و یا منطقی بودن اجرای آن مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی. فقر؛ محرومیت؛ خط فقر؛ شاخص نسبی شکاف فقر؛ شاخص سن و کاکاوانی؛ سیاست‌های محرومیت‌زدایی؛ کشور و استان‌های ۳۰گانه.

بررسی ساختار جمعیت و اشتغال در استان سمنان (در دوره‌ی زمانی ۱۳۹۰-۱۳۵۵)

ابوالفضل سمنانی[†] و ملیحه جوانمرد[‡]

[†] استانداری سمنان

[‡] دانشگاه سمنان

چکیده. شناخت نیروی کار کشور در مقاطع مختلف زمانی، پایه‌ای برای تغییر روند جاری و تغییرات حاصله در بازار کار و وضعیت اشتغال می‌باشد. اطلاعات مربوط به ساختار نیروی کار، مبنای ارزیابی و تحلیل سیاست‌های اقتصاد کلان یک کشور به وجود می‌آورد. به ویژه نرخ بیکاری به‌طور عام به‌عنوان شاخص کلی عملکرد جاری اقتصاد کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد همچنین این قبیل اطلاعات پایه‌ای است به‌منظور سنجش عرضه نیروی کار استفاده از نیروی کار و میزان بهینه کردن منابع انسانی در مراحل مختلف تولید و همچنین برنامه‌ریزی و تنظیم سیاست‌های توسعه منابع انسانی بکار گرفته می‌شود از داده‌های حاصله می‌توان در رابطه با تشریح رشد اقتصادی و مطالعه عوامل جمعیتی و اجتماعی و اقتصادی مؤثر در حجم و ترکیب نیروی کار استفاده نمود و نیز این آمارها را می‌توان به‌عنوان پایه‌ای برای پیش‌بینی جمعیت فعال اقتصادی و اجزا متشکله آن در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی بکار گرفت. شناخت ویژگی‌های اشتغال می‌تواند به‌عنوان متغیرهای تشریحی در بسیاری از زمینه‌های تحقیقاتی مورد استفاده قرار گیرد که دامنه آن از آزمون نظریات مربوط به تقسیم‌بندی بازار کار تا تنظیم مدل‌های جمعیتی گسترش دارد. داده‌های حاصل ممکن است در رابطه با آگاهی عمومی در خصوص وضعیت اشتغال یا جلب توجه عموم نسبت به موضوعات خاص مانند کار کودکان و کار سالخوردگان یا تبعیضات جنسی و نژادی بکار گرفته شود. همچنین آمارهای اشتغال می‌تواند داده‌ها و آگاهی مفیدی در اختیار برنامه‌ریزان امور صنعتی و تجاری در رابطه با روند آتی اقتصاد قرار دهد. مقاله حاضر در همین راستا به‌منظور تعیین وضعیت نیروی انسانی استان سمنان طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰ تهیه شده است. برای رسیدن به این هدف از اطلاعات سرشماری‌های ۱۳۵۵ الی ۱۳۹۰ استفاده شده است.

واژگان کلیدی. برنامه توسعه؛ ساختار جمعیت؛ جمعیت فعال؛ بیکاری؛ بار تکفل؛ بخش‌های اقتصادی.

بررسی شاخص‌های نیروی کار در استان گیلان ۶۵-۹۰

فرشته طالش انساندوست

استانداری گیلان

چکیده. عرضه و تقاضای نیروی کار دو مؤلفه مهم بازار کار محسوب می‌شوند و بررسی دقیق آنها در تدوین سیاست‌های اشتغال بسیار مؤثر می‌باشد. مطالعه حاضر به عرضه نیروی کار در استان گیلان می‌پردازد و هدف آن بررسی تفاوت‌های منطقه‌ای نرخ بیکاری در این استان، نرخ بیکاری در جوانان، بزرگسالان، تفاوت‌های جنسیتی در نرخ بیکاری، بیکاران با تحصیلات عالی و مناطق سه‌گانه گیلان است. در این مقاله از اطلاعات سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۶۵-۹۰ استفاده شده است. با عنایت به مهمترین نتایج بررسی، نرخ بیکاری از سال‌های ۶۵-۹۰ تقریباً ثابت است، نرخ بیکاری در مناطق سه‌گانه گیلان (شرق گیلان، غرب گیلان، شهرستان‌های مرکزی گیلان) دارای تفاوت‌های مهم است، تفاوت نرخ بیکاری مردان و زنان فاحش است، نرخ بیکاری جوانان بالاست، سالمندان در بازار کار حضور دارند. لذا چالش اشتغال از عمده‌ترین چالش‌های فرارروی توسعه کشور و استان گیلان است. از این رو سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای در راستای اسناد بالادستی توسعه برای سرعت بخشی به کاهش نرخ بیکاری و افزایش اشتغال ضروری است.

واژگان کلیدی. بیکاری؛ جنسیتی؛ مناطق؛ جوانان؛ سالمندان.

بررسی نابرابری توزیع جمعیت بین نقاط روستایی استان اصفهان به تفکیک شهرستان - ۱۳۹۰

مرضیه حاجیان

استانداری اصفهان

چکیده. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، استان اصفهان دارای ۱۸۳۱ آبادی دارای سکنه با جمعیت ۷۱۰۹۸۹ نفر می‌باشد. آمارهای موجود حاکی از پراکندگی بسیار نامتعادل این تعداد جمعیت در سطح روستاهای استان است. برای بررسی توزیع نابرابری جمعیت بین مناطق مختلف از روش‌های متفاوتی می‌توان استفاده کرد. در این پژوهش از ضریب جینی و منحنی لورنس برای محاسبه و نمایش نابرابری توزیع جمعیت در مناطق روستایی استان استفاده شده است. ضریب جینی یک واحد اندازه‌گیری پراکندگی آماری است که معمولاً برای سنجش میزان نابرابری در توزیع درآمد یا ثروت در یک جامعه آماری استفاده می‌شود. این شاخص در زمینه‌های مختلفی از تراکم و بررسی آن، از جمله در مورد توزیع جمعیت در مناطق جغرافیایی یا نقاط سکونت‌گاهی نیز کاربرد دارد. همچنین می‌توان از منحنی لورنز برای نمایش نابرابری توزیع جمعیت استفاده کرد. منحنی لورنز از شاخص‌های مهم وضعیت «توزیع ثروت» در جامعه می‌باشد اما بسیاری از کارشناسان آن را شاخص مهمی برای نمایش نابرابری‌های اجتماعی به صورت کلی نیز می‌دانند. با استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ تعداد و جمعیت آبادی‌های دارای سکنه استان به تفکیک شهرستان مشخص و بعد از انجام مراحل دهک‌بندی ضریب جینی برای هر شهرستان محاسبه شده است. ضریب جینی به دست آمده برای نقاط روستایی شهرستان‌های استان بین (۰/۵۱۹ - ۰/۸۳۹) درصد می‌باشد که نشان‌دهنده عدم تعادل در توزیع جمعیت در نقاط روستایی شهرستان‌های استان می‌باشد. بدین معنی که تمرکز جمعیت در تعداد محدودی از آبادی‌ها بوده و سهم کمی از جمعیت در تعداد زیادی از روستاها ساکن هستند.

واژگان کلیدی. توزیع جمعیت؛ ضریب جینی؛ منحنی لورنز و آبادی دارای سکنه.

بررسی نابرابری‌های منطقه‌ای در استان‌های کشور با تکیه بر نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰

قدرت طاهری و پریسا بخشی

مرکز آمار ایران

چکیده. تعادل و توازن منطقه‌ای شرط لازم در فرایند دستیابی به توسعه پایدار محسوب می‌شود. موضوع رشد نامتوازن منطقه‌ای، طی چند دهه‌ی اخیر، توجه بسیاری از اقتصاددانان منطقه‌ای را به خود جلب نموده است. وجود قطب‌های رشد، دوگانگی منطقه‌ای، حاشیه‌نشینی در شهرها، مهاجرت جمعیت حکایت از تأیید این مطلب داشته و تا کنون نیز تحقیقات بسیاری در هر یک از این مقولات انجام پذیرفته است. از طرف دیگر نمی‌توان اهمیت نقش و کارکردی که شناسایی نابرابری‌ها و آرایه راهکارها در جهت نیل به توازن و تعادل و عدم تمرکز در تصمیم‌ها و تخصیص منابع ایفا می‌کنند را نادیده گرفت. تبعات منفی اجتماعی که نابرابری در دسترسی به فرصت‌ها، امکانات و منابع در مناطق مختلف ایجاد می‌کند، انکارناپذیر است. در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، باید با توجه به پتانسیل‌ها و قابلیت‌های مناطق، سرمایه‌گذاری‌های لازم صورت گیرد، از طرفی مسئولان مناطق برای به انجام رساندن وظایف و دستیابی به اهداف تعیین شده در برنامه‌ها، باید از اختیارات لازم برخوردار باشند. در این راستا موضوع واگذاری اختیارات به استان‌ها مطرح شده است، به طوری که در واگذاری اختیارات به استان‌ها، میزان مشارکت مردم در امور مختلف جامعه افزایش خواهد یافت. در این مقاله هدف آن است که بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ استان‌های کشور با توجه به معیارهایی که آرایه می‌شوند از لحاظ نابرابری منطقه‌ای بررسی شود.

واژگان کلیدی. نابرابری منطقه‌ای؛ سطح توسعه‌یافتگی؛ برنامه‌ریزی منطقه‌ای؛ رتبه‌بندی استان‌ها.

بررسی وضعیت بازار کار دانش‌آموختگان عالی در ایران با تأکید بر استان گیلان-۱۳۹۰

مهرداد نوروزی فیروز، صادق اکبری و وحید طیفوری

استانداری گیلان

چکیده. در عصر ما نقش نیروی انسانی ماهر و متخصص برای دستیابی به اهداف و چشم‌اندازهای توسعه کشور بسیار حائز اهمیت می‌باشد. سهم دانش‌آموختگان آموزش عالی از کل باسوادان از حدود ۲ درصد در سال ۱۳۵۵ به حدود ۱۱ درصد در سال ۱۳۹۰ و سهم دانشجویان از افراد در حال تحصیل از ۲ درصد به ۲۴ درصد، بیانگر روند رو به رشد سطح تحصیلات جوانان و نیروی انسانی کشور می‌باشد. اما محدودیت عرضه فرصت‌های شغلی برای این گروه تقریباً شرایط نگران‌کننده‌ای را به ویژه در سطح برخی از رشته‌های تحصیلی فراهم نموده است. نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی کشور از ۴ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱۵ درصد در سال ۱۳۹۰ رسیده است. به‌منظور تبیین جوانب این موضوع سعی شده است در این مقاله شاخص‌های اشتغال و بیکاری دانش‌آموختگان آموزش عالی در کشور و استان‌ها و در سطح رشته‌های تحصیلی بدقت مورد بررسی قرار گیرد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که نرخ بیکاری مردان تحصیلکرده در تمام رشته‌ها بیش از دو تا سه برابر نسبت به زنان است. همچنین تراکم اشتغال و فارغ‌التحصیلان و دانشجویان در چند رشته خاص عملاً منجر به افزایش نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان این رشته‌ها در وضعیت موجود شده است. لذا بر اساس جمع‌بندی کل تحقیق به نظر می‌رسد در شرایط فعلی و همچنین پیشگیری از روند رو به رشد بیکاری در این رشته‌ها تجدید نظر در جذب و پذیرش دانشجو در این رشته‌ها در اولویت قرار گیرد.

واژگان کلیدی. دانش‌آموختگان آموزش عالی؛ نرخ بیکاری؛ نرخ اشتغال.

تأثیر اتخاذ سیاست‌های جمعیتی متفاوت در تحولات ساختار جمعیت فعال کشور

الهام فتحی و مجتبی نصیری پور

مرکز آمار ایران

چکیده. در جهان امروز هر کشوری با توجه به اوضاع جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی خود تلاش می‌نماید تا سیاست جمعیتی معینی را اتخاذ کند. بدیهی است اتخاذ سیاست‌های جمعیتی متناسب می‌تواند به سوی ارتقا توسعه پایدار عمل کرده و کیفیت زندگی را بهبود بخشد. کارشناسان بر این باورند که کشور جمهوری اسلامی ایران پس از دو دهه اجرای سیاست‌های تنظیم خانواده به نتایج موفقیت‌آمیز و چشمگیری در زمینه کنترل جمعیت دست یافته است. در آغاز سال ۱۳۸۹، با اعلام سیاست تشویق مولید از سوی دولت وقت بحث‌های زیادی از سوی صاحب‌نظران و دولت‌مردان در رابطه با افزایش یا کاهش جمعیت مطرح شد. پس از آن با اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ و مشاهده کاهش متوسط رشد سالانه جمعیت کشور از رقم ۱/۶۱ درصد در دوره ۱۳۸۵-۱۳۷۵ به رقم ۱/۲۹ درصد در دوره ۱۳۹۰-۱۳۸۵ دولت شدیداً به فکر سیاست‌های تشویق مولید و احیای سیاست افزایش جمعیت افتاد. به گونه‌ای که با سرعت در این زمینه فعالیت‌هایی را آغاز نمود. با توجه به اهمیت این موضوع و نقش جمعیت فعال در اوضاع اقتصادی کشور، این مقاله موضوع را از دیدگاه علمی و کارشناسی مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. بدین ترتیب با ارائه چهار فرضیه متفاوت به صورت سیاست‌های تشویقی مولید (با دو فرض)، سیاست تثبیت مولید و بالاخره فرض ادامه سیر کاهشی تعداد مولید، جمعیت و ساختار جمعیت فعال را تا سال ۱۴۳۰ هجری شمسی ترسیم می‌نماید. به منظور تحقق چنین هدفی با استفاده از منابع مختلف آماری به آینده‌نگری جمعیت ایران می‌پردازد. سپس وضعیت ساختار سنی جمعیت فعال و شاخص‌های مرتبط با آن را در حالت متفاوت سیاست‌گذاری مشخص می‌نماید.

واژگان کلیدی. سیاست جمعیت؛ آینده‌نگری جمعیت؛ ساختار و ترکیب جمعیت؛ جمعیت جوان؛ جمعیت فعال.

تجزیه و تحلیل خانوارهای دارای فعالیت کشاورزی حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰

ابوطالب عزیزی و طاهره مجیدی پارسا

مرکز آمار ایران

چکیده. بر اساس توصیه‌های سازمان‌های بین‌المللی برای انجام سرشماری‌های مختلف در مقاطع زمانی نزدیک به هم طراحی سوالات چارچوبی به‌منظور استفاده در سرشماری بعدی تاکید شده است. با توجه به اجرای سرشماری عمومی کشاورزی در سال ۱۳۹۳، به‌منظور ساخت اطلاعات چارچوبی از خانوارهای دارای بهره‌برداری کشاورزی، در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، سوال ۴۴ تحت عنوان «خانوار دارای کدام یک از فعالیت‌های کشاورزی است» در پرسشنامه خانوارهای معمولی ساکن طراحی شد. بر اساس نتایج حاصل از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، ۳/۶۵ میلیون خانوار بهره‌بردار کشاورزی در کل کشور شناسایی شد. این در حالی است که بر اساس نتایج حاصل از سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۸۲، تعداد بهره‌بردار کشاورزی ۴/۲۵ میلیون بهره‌بردار است. این مقاله ضمن مقایسه اطلاعات خانوارهای دارای فعالیت کشاورزی منتج شده از سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ و سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۸۲ و تجزیه و تحلیل آن، به ذکر نکات فنی که در هنگام استفاده از این نتایج باید مورد توجه قرار گیرد، می‌پردازد.

واژگان کلیدی. خانوار؛ خانوار بهره‌بردار کشاورزی؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن؛ سرشماری عمومی کشاورزی؛ بهره‌برداری کشاورزی.

تحلیل ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی جمعیت در استان‌های جنوبی کشور بر اساس یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ (مطالعه‌ی موردی استان‌های بوشهر، خوزستان، فارس و هرمزگان)

قربان حسینی[†] و مجید کاظمی اصل[‡]

[†] مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه
[‡] وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

چکیده. هدف این مقاله تحلیل ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی استان‌های جنوبی کشور (بوشهر، خوزستان، فارس و هرمزگان) بر اساس یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ می‌باشد. روش تحقیق این مطالعه تحلیل ثانویه و استفاده از یافته‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ است. یافته‌ها نشان می‌دهند در استان‌های منتخب درصد شهرنشینی بالا و بیشترین برای خوزستان (۷۱) و کمترین برای هرمزگان (۵۰) درصد است. بالاترین نسبت جنسی برای بوشهر (۱۱۹)، که بالاتر از کل کشور (۱۰۲) است، که شاید به دلیل مهاجرت بالای مردان به‌خاطر اشتغال باشد. اما استان‌ها دیگر به کل کشور نزدیکتر است. بیش از ۸۳ درصد جمعیت این استان‌ها، باسواد، که برای مردان بیشتر از زنان و مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی بوده و بیشترین درصد باسوادی برای مقطع متوسطه و ابتدایی است. بیشترین درصد دانش‌آموختگان آموزش عالی این استان‌ها دارای مدرک لیسانس هستند. بیش از ۸۳ درصد مردان و زنان فعال این استان‌ها غیر از خوزستان (۷۴) درصد، شاغل و در بخش خصوصی فعالند. بیشترین شاغلان بخش عمومی برای خوزستان با ۳۰/۹ و کمترین برای فارس با ۱۹/۴ درصد است. بیشترین درصد شاغلان در استان‌های بوشهر و خوزستان به ترتیب دارای تحصیلات متوسطه و عالی و در استان‌های فارس و هرمزگان دارای تحصیلات متوسطه و راهنمایی هستند. بیشترین درصد بیکاری در بین مردان و زنان دارای تحصیلات عالی در این استان‌ها برای لیسانس و فوق دیپلم است. برای استان‌های منتخب، بیشترین درصد علت مهاجرت در بوشهر به‌سبب پیروی از خانواده و جستجوی کار، اما در فارس، خوزستان و هرمزگان به ترتیب به‌سبب پیروی از خانواده و تحصیل بوده است.

واژگان کلیدی. ویژگی‌های اقتصادی-اجتماعی؛ بوشهر؛ خوزستان؛ فارس؛ هرمزگان.

سنجش توسعه‌یافتگی استان‌ها با توجه به برخی از شاخص‌های ترکیبی حاصل از نتایج دو سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

داود روشن سنگاچین[†]، صمد اصغری[‡]، سعیدرضا قدرت[‡] و شراره رخشان[‡]

[†] دانشگاه تهران

[‡] مرکز آمار ایران

چکیده. بررسی و شناخت وضعیت استان‌ها، قابلیت‌ها و تنگناهای آن در برنامه‌ریزی‌های استانی از اهمیت بسزایی برخوردار است. امروزه آگاهی از نقاط ضعف و قوت استان‌ها، نوعی ضرورت جهت ارایه طرح‌ها و برنامه‌ها محسوب می‌شود. به طوری که استفاده از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و غیره می‌تواند معیار مناسبی برای تعیین جایگاه آن نواحی و همچنین عاملی در جهت رفع مشکلات و نارسایی‌های مبتلا به خود برای نیل به رفاه اقتصادی و سلامت اجتماعی جهت رسیدن به توسعه باشد. در این تحقیق استان‌های کشور با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ رتبه‌بندی شده‌اند که از جمع ۳۰ استان در سال ۱۳۸۵ استان‌های تهران، اصفهان، یزد در رده‌های اول تا سوم و استان سیستان و بلوچستان در رده آخر قرار گرفتند. همچنین از جمع ۳۱ استان در سال ۱۳۹۰، استان‌های تهران، البرز، اصفهان و یزد در رده‌های اول تا چهارم و استان سیستان و بلوچستان در رده آخر قرار گرفتند. در مقایسه با ابتدای دوره پنج ساله قبل یعنی ۱۳۸۵ برخی از استان‌ها دارای ارتقا در رتبه بوده و در برخی از استان‌ها تنزل در رتبه مشاهده شده است. استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و ایلام به ترتیب با ۹ و ۶ پله افزایش رتبه نسبت به سال ۱۳۸۵ بیشترین رشد نسبی در رتبه و همچنین استان‌های چهارمحال و بختیاری با ۷ پله و استان‌های آذربایجان شرقی و غربی هر کدام با ۵ پله نزول بیشترین تنزل نسبی در رتبه را در مقایسه با سایر استان‌ها دارا می‌باشند.

واژگان کلیدی. سطوح توسعه‌یافتگی؛ برنامه‌ریزی ناحیه‌ای؛ تحلیل عاملی؛ تحلیل خوشه‌ای؛ رفاه اقتصادی.

مقایسه‌ی استانی نرخ اشتغال و بیکاری زنان و تغییرات آن بین دو سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

آرمان مجیدی و احمد دراهکی

دانشگاه تهران

چکیده. زنان در هر جامعه‌ای همواره نیمی از جمعیت آن جامعه را تشکیل می‌دهند. آن‌ها به‌عنوان نیرویی بالقوه در فعالیت‌های اقتصادی، حرکت به سوی توسعه پایدار و پیشرفت جامعه مورد توجه هستند. اما در اکثر جوامع در حال توسعه و به‌خصوص در ایران، این قشر از جامعه کمترین مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و اشتغال را دارند. در کشور ما در دو دهه اخیر پیشرفت‌های چشمگیری در خصوص عوامل زمینه‌ساز افزایش حضور و مشارکت زنان در بازار کار مانند افزایش میزان تحصیلات دانشگاهی زنان، افزایش سن ازدواج و کاهش باروری، پدید آمده است اما همچنان ایران از جمله کشورهایی است که نرخ مشارکت زنان در آن بسیار پایین است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ در حالی که زنان ۴۹/۲ درصد کل جمعیت بالای ۱۰ سال را تشکیل داده‌اند، تنها ۱۵/۴ درصد از کل جمعیت فعال از نظر اقتصادی را تشکیل می‌دهند، همچنین زنان تنها ۱۳/۵ درصد جمعیت شاغل را به خود اختصاص داده‌اند. حال این سوال مطرح است که آیا نرخ اشتغال زنان در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ بیشتر شده است و وضعیت فعالیت آنها بهبود یافته است؟ کدام استان‌ها در سال ۱۳۹۰ بیشترین نرخ اشتغال زنان را داشته‌اند؟ تغییرات در شاخص‌های اشتغال زنان در کل کشور در بین این دو سرشماری به چه صورت بوده است؟ برای پاسخ به این سوالات ابتدا وضعیت فعالیت و اشتغال زنان و شاخص‌های مرتبط در سطح استانی بر اساس داده‌های دو سرشماری اخیر (۱۳۸۵ و ۱۳۹۰) محاسبه خواهند شد و بر اساس نتایج آن در مورد تفاوت‌ها و تغییرات این شاخص‌ها در بین استان‌ها و در فاصله دو سرشماری بحث خواهد شد. در نهایت به بررسی تغییرات در سطح کشور نیز پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی. وضعیت فعالیت؛ نرخ اشتغال؛ نرخ بیکاری؛ اشتغال زنان؛ سرشماری ۱۳۹۰؛ سرشماری ۱۳۸۵.

نیم‌قرن با آمارهای اشتغال در ایران از دیدگاه جنسیتی

علی پژهان[†] و نریمان یوسفی[‡]

[†] وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

[‡] مرکز آمار ایران

چکیده. امروزه برابری جنسیتی در ابعاد گوناگون اجتماعی و اقتصادی نه تنها به‌عنوان ضرورتی اخلاقی بلکه به‌عنوان راهی به سوی آبادانی و پیشرفت ملت‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. شواهد انکارناپذیری وجود دارد که برابری جنسیتی موجب تسریع رشد اقتصادی، تقویت دولت‌ها، کاهش فقر و ایجاد امنیت اجتماعی می‌شود. در این راستا، سومین آرمان توسعه هزاره نیز بر ارتقای برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان تأکید دارد. آمار و اطلاعات اشتغال به‌عنوان یکی از نماگرهای جنسیتی در فهم جایگاه کشورها در گذشته و حال و برنامه‌ریزی برای آینده و نظارت بر سیاست‌ها و پایش تغییرات اجتماعی ضرورت دارد. بررسی تطبیقی آمارهای اشتغال کشورهای مختلف حاکی از تأثیر معنادار کمیت و کیفیت مشارکت زنان در بازار کار کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است. در این مقاله نخست با واکاوی ادبیات موضوع به بیان نظری موضوع و سپس با استفاده از آمارهای ثانویه سرشماری‌های ۹۰-۱۳۳۵ به بررسی تجربی آن پرداخته می‌شود. بررسی اطلاعات مذکور حاکی از تغییرات کمی و کیفی جایگاه زنان در اشتغال کشور در نیم‌قرن گذشته است. اما در مقیاس و استانداردهای جهانی به هیچ وجه این وضعیت مطلوب نیست. به گونه‌ای که سهم زنان از کل شاغلین از ۹/۷ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۱۳/۲ درصد در سال ۱۳۹۰ ارتقا یافته است. در حالی که در همین مدت، نرخ مشارکت اقتصادی‌شان از ۹/۲ درصد به ۱۱/۴ بهبود یافته است، نرخ بیکاری از ۰/۴ درصد به ۲۴/۲ درصد افزایش یافته است. شاخص نسبت اشتغال مؤید این است که نیم‌قرن گذشته با وجود بهبود قابل توجه وضعیت تحصیلی زنان، تغییر محسوسی در شاخص نسبت اشتغال اینان منفی بوده و اقتصاد کشور پاسخ مناسبی به تقاضایشان نداده است.

واژگان کلیدی. آمارهای جنسیت؛ شاغلین؛ نرخ مشارکت اقتصادی؛ نرخ بیکاری؛ نسبت اشتغال.

ویژگی‌های بازار کار استان خوزستان

سید لطف‌الله هاشمی

استانداری خوزستان

چکیده. بالا بودن نرخ اشتغال از مهمترین شاخص‌های توسعه‌یافتگی است. اشتغال و کار نه فقط تضمین‌کننده حداقل معیشت افراد است بلکه باعث اعتماد به نفس و بروز احساس نشاط در افراد می‌شود. در حالی که بیکاری امروزه مهمترین و اساسی‌ترین مسأله کشور بویژه استان خوزستان (به دلایل مختلف نظیر مشکلات ساختاری در زمینه تولید و سرمایه‌گذاری ناکافی) می‌باشد و چنانچه چاره‌ای برای کاهش آن اندیشیده نشود، گسترش فقر و افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی (سرقت، فحشاء، اعتیاد، جنایت فروپاشی خانواده‌ها و ...) را به دنبال خواهد داشت. در این مطالعه ویژگی‌های بازار کار (نرخ مشارکت، میزان بیکاری، توزیع نسبی شاغلان در بخش‌های مختلف اقتصادی) استان خوزستان در سال‌های ۹۰-۱۳۵۵ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این بررسی، بیانگر کاهش تعداد کل شاغلان استان در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۵ بوده و در بین استان‌های کشور، استان خوزستان با نرخ بیکاری ۲۵/۷ درصد در رتبه ۲ قرار داشته است.

واژگان کلیدی. نرخ بیکاری؛ نرخ مشارکت اقتصادی؛ نسبت اشتغال.

محور ششم:

ویژگی‌های مسکن

ارزیابی شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی خانوارهای ساکن در بافت فرسوده‌ی شهر اصفهان و مقایسه‌ی آن با سایر قسمت‌های شهر

نسترن عقیلی و فاطمه قلعه نویی

شهرداری اصفهان

چکیده. با تحلیل و بررسی داده‌های سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ و مقایسه ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی-کالبدی بافت فرسوده شهر اصفهان با کمک نرم افزار Arc GIS و SPSS دریافتیم که فرسوده بودن بافت تأثیر قابل توجهی روی نحوه پراکندگی گروه‌های مختلف سنی در سطح شهر اصفهان نداشته است، همچنین این بررسی نشان داد سهم خانوارهای بومی ساکن در این بافت بیشتر از سایر نقاط شهر است. ولیکن مهاجرین خارجی بیشتری در این بافت زندگی می‌کنند. سهم تعداد خانواده‌هایی که مالک واحدهای مسکونی خود هستند نیز در این بافت بیشتر می‌باشد. همچنین بررسی ما نشان داد که خانوارهای مستاجر عمدتاً در بناهای قدیمی‌تر بافت ساکنند. همچنین درصد بیشتری از خانواده‌ها به صورت دو خانواری در این بافت زندگی می‌کنند. میزان مالکیت خودرو شخصی و رایانه در آن‌ها کمتر و در عین حال تملک موتورسیکلت بین آن‌ها به میزان قابل توجهی بیشتر از بقیه قسمت‌های شهر بود. در کل نتیجه گرفتیم که وضعیت مالی-اقتصادی خانوارها در این بافت ضعیف‌تر است. از نظر کالبدی نیز درصد بناهای دارای قدمت ساخت بالا در این بافت بیشتر بود، ولی میانگین مساحت واحدهای مسکونی آن کمتر است، در واقع بافت فرسوده اصفهان در مقایسه با سایر قسمت‌های شهر «ریزدانه»تر است.

واژگان کلیدی. بافت فرسوده؛ خانوار؛ اصفهان؛ سرشماری نفوس و مسکن.

بررسی بهره‌مندی از امکانات و حامل‌های انرژی برحسب نوع واحد مسکونی خانوار (بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰)

مرضیه همتی بروجنی

مرکز آمار ایران

چکیده. زندگی انسان امروزی چنان با مصرف انرژی در هم تنیده شده است که می‌توان گفت بدون استفاده از حامل‌های انرژی، دستاوردهای بشری، کارایی خود را به‌صورت قابل توجهی از دست می‌دهند. از سوی دیگر بهره‌مندی از حامل‌های انرژی به‌صورت مستقیم نقش غیر قابل اغمازی را در رفاه و آسایش انسان ایفا می‌کند. نبود اطلاعات دقیق و کافی درباره‌ی وضعیت بهره‌مندی خانوارها از امکانات مرتبط با انرژی، باعث شده است که مرکز آمار ایران، در سرشماری‌ها و طرح‌های خود، اقدام به طرح سؤالاتی در این باره نماید. در این مقاله تلاش شده است که به‌صورت توصیفی با استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ نسبت بر خورداری خانوارها از حامل‌های انرژی و برخی امکانات مرتبط با انرژی به تفکیک نوع واحد مسکونی (آپارتمانی و غیر آپارتمانی) بررسی شود. این امکانات به ترتیب بهره‌مندی واحد مسکونی (به‌عنوان محل سکونت خانوار) از برق، آب لوله‌کشی، گاز لوله‌کشی، دستگاه حرارت مرکزی و دستگاه حرارت و برودت مرکزی است.

واژگان کلیدی. حامل‌های انرژی؛ واحد مسکونی؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰.

بررسی تحولات جمعیتی-اجتماعی-کالبدی کشور با استناد به نتایج سرشماری

بی‌تاختی

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

چکیده. داده‌های مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی-اجتماعی-کالبدی کاربرد وسیعی در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی دارد شناخت ویژگی‌های جمعیتی از جمله تعداد جمعیت، ترکیب جمعیت سنی و جنسی، رشد جمعیت، توزیع جغرافیایی جمعیت، بعد خانوار و ویژگی‌های کالبدی همچون موجودی مسکن، مصالح عمده مصرفی در ابنیه، قدمت، امکانات موجود در واحد مسکونی تراکم خانوار در واحد مسکونی و... می‌تواند برنامه‌ریزان و سیاستگذاران را در رسیدن به اهدافشان یاری کند. بررسی خصوصیات جمعیتی و اجتماعی کانون‌های جمعیتی به‌عنوان یکی از پارامترهای مؤثر در نظام کالبدی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جمعیت از یک سو بر ساختار کالبدی تأثیرگذار بوده و از سوی دیگر لازم است تا به‌منظور به حداکثر رساندن رفاه عمومی جامعه، ساختار کالبدی شهر و روستا تحول یابد. این ساختار نمی‌تواند بدون توجه به نظام جمعیتی و اجتماعی عمل‌کننده در جامعه باشد به‌همین جهت لازم است با شناخت صحیح از ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی، تعادل پویا و پایدار حاصل گردد و مجموع تعیین اندازه جمعیت و ویژگی‌های مهم آن، مشخصات مسکن مورد استفاده جمعیت در یک مقطع زمانی معین، شناخت کمبودها و نیازها و نیز امکانات بالقوه و استعدادهای جمعیت و استفاده از این شناخت در تهیه و ارزیابی برنامه‌های اجتماعی و اقتصادی برای توسعه آینده امری الزامی است. این اطلاعات مرجع و مأخذ مهمی برای توزیع عادلانه منابع مالی، خدمات دولتی در سطح کشور است. آگاهی مداوم از تغییرات ساختار جمعیتی کشور از جمله ضروریات مسلم به شمار می‌رود. در این مقاله تلاش بر این است تا با مطالعه شاخص‌های اجتماعی و کالبدی منتج از سرشماری ۱۳۹۰ با سرشماری سال ۱۳۸۵ و ۱۳۷۵ مقایسه شده و تغییر و تحولات ایجادشده با توجه به کاهش فاصله زمانی سرشماری اخیر به ۵ سال، بررسی گردد.

واژگان کلیدی. شاخص‌های جمعیتی - اجتماعی؛ شاخص‌های کالبدی؛ تحولات اجتماعی؛ تحولات کالبدی.

بررسی روند تغییرات ویژگی‌های واحدهای مسکونی معمولی در سرشماری سال‌های ۷۵-۹۰

مهدی فرحزادی[†]، سحر صاحبی[†]، علیرضا حاتمی[†] و کبری قلی‌زاده[‡]

[†] مرکز آمار ایران
[‡] پژوهشکده‌ی آمار

چکیده. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، موجودی واحدهای مسکونی معمولی کشور در آبان ماه ۱۳۹۰ بالغ بر ۱۹۹۵۴۷۰۸ واحد بوده است که از این تعداد واحد مسکونی، ۶۳۴۲۳۸۷ واحد (۳۱/۸ درصد) مربوط به واحدهای مسکونی آپارتمانی و ۱۳۶۱۲۳۲۱ واحد (۶۸/۲ درصد) مربوط به واحدهای مسکونی غیر آپارتمانی می‌باشد که بیانگر رشدی معادل ۲۵/۸ درصد نسبت به سال ۸۵ و ۸۵/۳ درصد نسبت به سال ۷۵ می‌باشد. این میزان رشد، باعث کاهش شاخص تراکم خانوار در واحد مسکونی از ۱/۱۴ در سال ۷۵ و ۱/۰۹ در سال ۸۵ به ۱/۰۶ در سال ۹۰ شده است. میزان ۱۸/۰ درصد واحدهای مسکونی کشور در فاصله سال‌های ۸۶ تا ۹۰ ساخته شده‌اند که می‌توان گفت عمر این واحدها در سال ۹۰ کمتر از ۵ سال بوده است. همچنین ۷۸/۹ درصد واحدهای مسکونی کشور بادوام، ۱۴/۰ درصد نیمه بادوام و ۵/۷ درصد کم‌دوام می‌باشد. نتایج سرشماری ۱۳۹۰ نمایان‌گر آن است که واحدهای مسکونی دارای برق ۹۹/۵ درصد، دارای تلفن ثابت ۷۷/۸ درصد، دارای آب لوله‌کشی ۹۶/۵ درصد، دارای گاز لوله‌کشی ۸۰/۰ درصد، دارای آشپزخانه ۹۷/۱ درصد، دارای حمام ۹۵/۲ درصد و دارای توالیت ۹۹/۳ درصد از کل واحدهای مسکونی کشور می‌باشد.

واژگان کلیدی. واحد مسکونی؛ تراکم خانوار در واحد مسکونی؛ متوسط تعداد اتاق در هر واحد مسکونی؛ عمر واحد مسکونی؛ سطح زیربنای واحد مسکونی.

بررسی ساختار واحدهای مسکونی شهر تهران متناسب با مصالح بکار رفته و بعد خانوار با استفاده از اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن ۱۳۸۵ و ۹۰

منصوره یزدان‌خواه و مهدی باشتی

مرکز آمار ایران

چکیده. بی‌شک در تقسیم‌بندی فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای نوع فعالیت، بخش ساختمان در ایجاد زیرساخت‌ها و فراهم کردن بستر مناسب برای همه فعالیت‌ها چه از منظر تولید و چه از منظر توزیع نقش مؤثر و مهمی را ایفا می‌نماید. از طرفی از منظر تقسیم‌بندی بخش پیشرو و بخش دنباله‌رو، این بخش سبب تحرک در سایر بخش‌ها می‌شود. در این راستا، بخش مسکن به‌عنوان یکی از زیربخش‌های مهم بخش ساختمان، ارتباطات پیشین و پسین فراوانی با سایر بخش‌های اقتصادی دارد. در حقیقت، مسکن به‌عنوان یک کالای ناهمگن، بادوام و غیر منقول، با هزینه‌های بالای معاملاتی دارای جنبه‌های سرمایه‌ای و مصرفی بوده و سهم بالایی از بودجه خانوار، هزینه‌های ملی و سرمایه‌گذاری ثابت ناخالص ملی را به خود اختصاص داده و نقش منحصر به فردی در اشتغال و ارزش افزوده کشور دارد. لذا هر گونه هدف‌گذاری در بخش مسکن نقش مؤثری در دستیابی به اهداف رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال و بهبود توزیع درآمد خواهد داشت. این امر مستلزم شناخت وضع موجود و برنامه‌ریزی دقیق با استفاده از آمار و اطلاعات صحیح می‌باشد. در این مقاله سعی می‌شود با استفاده از نتایج سرشماری‌های نفوس و مسکن، ویژگی‌های ساختمان‌های مسکونی در شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه شاخص‌های آماری در خصوص کالای مسکن در شهر تهران محاسبه می‌شود.

واژگان کلیدی. شاخص فیزیکی مسکن؛ سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰؛ سرانه زیربنا؛ تراکم خانوار؛ سرانه اتاق.

بررسی شاخص‌های کمی جمعیتی مسکن استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۰

مرضیه ولی‌پور و حسن فالاح مدواری

دانشگاه یزد

چکیده. بحث مسکن از اصلی‌ترین و مهمترین مباحث در مجموعه مطالعات اقتصادی، جمعیتی و اجتماعی به شمار می‌آید و عدم پاسخگویی و عدم شناخت این مقوله مهم، می‌تواند تأثیر جبران‌ناپذیری بر کل جامعه وارد آورد. مقاله حاضر به بررسی شاخص‌های کمی جمعیتی مسکن استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۰ پرداخته است. اهداف تحقیق عبارتند از فراهم کردن چارچوب لازم برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در مسکن و نظارت بر آن و شناخت و تبیین روابط حاکم بر ابعاد مسکن. اساس کار بر این است که فاکتورهای کمی مسکن استان چهارمحال و بختیاری با توجه به سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مقوله مسکن با این که همیشه مورد توجه بوده ولی از بعضی از فاکتورهای کمی غفلت شده، بدین صورت که مشکلات قابل توجهی مانند تراکم خانوارها در واحدهای مسکونی، وجود واحدهای مسکونی کمتر از یک اتاق و وجود واحدهای مسکونی پرتراکم وجود داشته که ضرورت انجام چنین تحقیقی را فراهم کرده است.

واژگان کلیدی. مسکن؛ شاخص‌های کمی جمعیتی مسکن؛ واحدهای مسکونی پرتراکم.

بررسی نوع محل سکونت و نحوه تصرف آن توسط خانوارهای کشور بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰-۱۳۶۵

مهدی فرحزادی

مرکز آمار ایران

چکیده. بر اساس نتایج سرشماری در سال ۱۳۹۰ در کل کشور از مجموع ۲۱۱۵۱۶۲۳ خانوار ساکن کشور، ۲۱۰۴۲۵۲۹ خانوار (۹۹/۵ درصد)، ساکن در واحد مسکونی معمولی (۶۳۴۰۵۰۷ خانوار ساکن در واحد مسکونی آپارتمانی و ۱۴۷۰۲۰۲۲ خانوار ساکن در واحد مسکونی غیر آپارتمانی) و ۱۰۹۰۹۴ خانوارها در سایر انواع محل سکونت (چادر، آلونک، زاغه و مشابه، کپر و مسافرخانه، ساختمان‌های در دست تخریب یا ساخت یا محل‌های کار) سکونت داشته‌اند ضمن این‌که ۱۴۸۸۵ خانوار ساکن در محل‌هایی بجز واحدهای مسکونی معمولی ساکن بوده‌اند که نوع محل سکونت خود را اظهار نکرده‌اند. همچنین از مجموع خانوارهای ساکن در واحد مسکونی معمولی، نحوه تصرف مسکن ۱۳۱۸۷۳۵۲ خانوار (۶۲/۷ درصد) ملکی (ملکی عرصه و اعیان و ملکی اعیان)، ۵۶۰۵۵۵۴ خانوار (۲۶/۶ درصد) اجاره‌ای و ۲۰۹۸۰۹۵ خانوار (۱۰/۰ درصد) سایر است و ۱۵۱۵۲۸ (۰/۷ درصد) نحوه تصرف مسکن خود را اظهار نکرده‌اند.

واژگان کلیدی. خانوارهای معمولی ساکن؛ نوع محل سکونت خانوار؛ نحوه تصرف واحد مسکونی.

بررسی واحدهای مسکونی کلانشهر اصفهان بر اساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

اعظم ارشدی پور، اعظم نصری و مائده خلیلیان

شهرداری اصفهان

چکیده. تحلیل واحدهای مسکونی شهری، راهی مفید برای مطالعه و شناخت نظام توزیع مسکن و مشخصه‌های آن در سطح شهر می‌باشد. برای جمعیت ساکن در شهر، تأمین خدمات زیربنایی و مسکن خانوارها در صورتی از نظر اقتصادی دارای توجیه کافی و کارایی لازم خواهد بود که وضعیت واحدهای مسکونی موجود شناسایی و بررسی شود. این موضوع، به خصوص در کلانشهرهای کشور ما که رشد شتابانی دارند اهمیت بیشتری می‌یابد. در این مقاله سعی شده است تا با استفاده از داده‌های سرشماری در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ وضعیت مسکن در سطح کلان شهر اصفهان مورد ارزیابی قرار گیرد. برای این منظور ویژگی‌هایی از قبیل سطح زیربنا، امکانات و تسهیلات، اسکلت بنا، سال اتمام بنا، مصالح عمده به کار رفته، نحوه تصرف، تعداد اتاق و تعداد خانوار ساکن در واحدهای مسکونی واحدهای در محدوده شهر اصفهان مورد بررسی گرفته است. هم‌چنین روند تغییرات این متغیرها و رابطه بین آن‌ها طی دو سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ با استفاده از روش‌های عددی و مکانمند مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته است. با تکیه بر نتایج این بررسی می‌توان ساختار واحدهای مسکونی شهر را به گونه‌ای رقم زد که تأثیرات نامناسب توسعه شهری به حداقل برسد.

واژگان کلیدی. خانوار معمولی؛ واحد مسکونی؛ نحوه تصرف؛ مساحت زیربنا.

بررسی وضعیت مسکن در محلات شهر اصفهان

مرضیه شاهمندی، آزاده صادقیان، نسترن عقیلی و فرزانه عاقریان

شهرداری اصفهان

چکیده. بحث مسکن از اصلی‌ترین و مهمترین مباحث در مجموعه مطالعات اقتصادی، جمعیتی و اجتماعی بشمار می‌آید و از نخستین مراحل زندگی تا امروز، همواره یکی از نیازهای اساسی انسان بوده است. هدف این مقاله، ارزیابی و تحلیل وضعیت مسکن در محلات شهر اصفهان بر اساس زیرشاخص‌های کمی و کیفی و بر اساس اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ بوده است. ابتدا وضعیت زیرشاخص‌های کمی و کیفی در شهر و محلات بررسی و نتایج حاصل شد. سپس به کمک این زیرشاخص‌ها و تکنیک تحلیل عاملی، شاخص‌های کلی کمی و کیفی مسکن در محلات محاسبه شده و با به کارگیری نرم افزار GIS بر روی نقشه بعد فضایی یافته است. که مشخص می‌شود به لحاظ کمی، وضعیت محلات شهر نیمه‌مطلوب و به لحاظ کیفی وضعیت نامطلوب بوده است.

واژگان کلیدی. شاخص‌های کمی و کیفی مسکن؛ تحلیل عاملی.

تحلیل شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی مسکن استان خراسان جنوبی با تأکید بر ابعاد فضایی و جغرافیایی

رستم صابری فر[†]، یاسر ضامن[‡]

[†] دانشگاه پیام نور

[‡] استانداری خراسان جنوبی

چکیده. پژوهش حاضر با هدف تحلیل شاخص‌های اساسی مسکن (کالبدی، اقتصادی و اجتماعی) بر اساس سه سرشماری ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰، در استان خراسان جنوبی به انجام رسیده است. این مطالعه از نوع توصیفی و تحلیلی بوده و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آماری مختلف و نرم‌افزارهای متداول در این زمینه از جمله SPSS و EXCEL بهره‌گیری شده است. نتایج نشانگر آن است که سرشمارهای انجام شده سیمای نسبتاً جامعی از تحولات مسکن در قالب شاخص‌های مربوطه ارائه می‌دهد و در طی زمان شاخص‌های بیشتری در ارتباط با مسکن در فرم‌های سرشماری گنجانیده شده و اطلاعات بیشتر و کامل‌تری گردآوری شده است. بر اساس این اطلاعات، می‌توان بیان داشت که تقریباً وضعیت تمام شاخص‌های مورد بررسی در طی سه سرشماری اخیر بهبود یافته است، اما شرایط برای تمام نقاط روستایی و شهری و در حوزه‌های مجزای هر یک از این بخش‌ها، یکسان نبوده است. در واقع، بیشترین بهبود در بخش‌هایی اتفاق افتاده است که از قبل نیز شرایط بهتر و مناسب‌تری را به خود اختصاص داده بودند. به این معنا که مشکل توسعه فضایی و ناحیه‌ای یعنی گسیختگی سازمان فضایی و فقدان سلسله مراتب، ابعاد وسیع‌تری پیدا کرده است. برای رفع این مشکل بایستی برنامه‌ریزی‌های دقیقی بر اساس سنجش سطوح توسعه‌یافتگی مسکن در سطح استان به عمل آید و با انجام مقایسه‌های تطبیقی میان مناطق جغرافیایی مختلف، نسبت به شناسایی درجه توسعه یافتگی آنها اقدام و اولویت‌های اصلی را از این طریق شناسایی نمود.

واژگان کلیدی. مسکن؛ شاخص‌های اساسی؛ توسعه فضایی؛ سرشماری؛ خراسان جنوبی.

خانوار و مسکن در ایران: تحلیلی از روند تغییرات خانوار و مسکن با تأکید بر سرشماری ۱۳۹۰

حمیدرضا حاجی هاشمی و عباس عسکری ندوشن

دانشگاه یزد

چکیده. در این مقاله تلاش شده است ضمن بررسی روند تغییرات رشد خانوار و مسکن از سال ۱۳۴۵ تا سال ۱۳۹۰، روند نحوه تصرف واحد مسکونی و عوامل تأثیرگذار بر آن در این سالها مورد بررسی قرار گیرد. برای این منظور، براساس داده‌های سرشماری سال‌های ۹۰-۱۳۳۵ و همچنین بنا به اقتضاء، داده‌های سطح خرد سرشماری ۱۳۹۰، ضمن ترسیم چشم انداز کلی از حدود نیم قرن روند تغییرات بخش مسکن در ایران، نوسانات نحوه تصرف به ویژه در مسکن استیجاری با تأکید خاص بر نتایج سرشماری ۱۳۹۰ مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌ها مؤید آن است که به ازای مجموع ۲۱۰۴۹۹۳۴ خانوار در سرشماری ۱۳۹۰ تعداد ۱۹۹۵۴۷۰۸ واحد مسکونی وجود داشته است. ملاحظه روند تغییرات نشان می‌دهد خانوارهای اجاره‌نشین از حدود ۱۶ درصد در سال ۱۳۴۵ به حدود ۱۲ درصد در سال ۱۳۶۵ کاهش و پس از آن با رشد سریعی مواجه می‌شود به گونه‌ای که به ۲۷ درصد در سال ۱۳۹۰ افزایش می‌یابد. نتایج همچنین نشان می‌دهد در دوره مذکور، واحدهای مسکونی تک‌خانواری از ۸۱٪ به ۹۵٪ افزایش یافته که نشان‌دهنده گرایش به سمت سکونت در واحدهای مستقل و نومکان است. کاهش نسبت خانوار به مسکن از ۱/۲۹ در سرشماری ۱۳۴۵ به ۱/۰۵ در سرشماری ۱۳۹۰ حاکی از رشد بیشتر مسکن نسبت به خانوار در این سالها بوده است. در پایان پیشنهاداتی در مورد رویکردهای پژوهشی بخش مسکن ارائه گردید.

واژگان کلیدی. واحدهای مسکونی؛ خانوار؛ اجاره نشینی؛ مسکن؛ نحوه تصرف.

مقایسه‌ی شاخص‌های اجتماعی مسکن خراسان شمالی طی دوره‌های سرشماری ۱۳۸۵-۱۳۹۰

احمد حسین‌زاده و مرضیه شهرکی

استانداری خراسان شمالی

چکیده. بررسی شاخص‌های اجتماعی مسکن یکی از وسایل و شیوه‌های شناخت ویژگی‌های مسکن به شمار می‌رود که می‌توان به کمک آن پارامترهای مؤثر در امر مسکن را شناخت و هرگونه برنامه‌ریزی و تصمیم مسکن را تسهیل نمود. در این مقاله با توجه به نقش شاخص‌های اجتماعی در برنامه‌ریزی توسعه مسکن به معرفی برخی از شاخص‌های کیفی مسکن (امکانات و تسهیلات، مصالح ساختمانی و نحوه مالکیت واحد مسکونی، تعداد اتاق، سطح زیربنا و ...) در سطح استان و مناطق شهری و روستایی پرداخته شده است. هدف مقاله بررسی روند کیفیت مسکن از نظر شاخص‌های اجتماعی در کل استان و مناطق شهری و روستایی می‌باشد. روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی است و آمارهای مربوطه اطلاعات نتایج سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ می‌باشد. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که به‌طور کل وضعیت مسکن به لحاظ شاخص‌های مورد نظر روند مناسب داشته و شاخص‌های مانند تراکم نفر در واحد مسکونی، واحدهای مسکونی بادوام و بهره‌مندی از امکانات واحدهای مسکونی وضعیت بهتری را نسب به دیگر شاخص‌ها دارند.

واژگان کلیدی. مسکن؛ شاخص‌های اجتماعی؛ سرشماری؛ خراسان شمالی.

نیاز مسکن در ایران، برآورد آن تا ۱۳۹۵، و اثرپذیری آن از تغییرات ساختار سنی جمعیت (با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۹۰)

محمد ترکاشوند، مرجان رشوند و آرمان مجیدی

دانشگاه تهران

چکیده. مسکن از نیازهای اساسی و اولیه هر فرد و خانواده می‌باشد. کشور ایران همواره دارای کمبود مسکن بوده است و این موضوع به ویژه در سال‌های جاری، به دلیل حجم عظیم جمعیت جوان کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. عامل اصلی نیاز به مسکن، جمعیت و تحولات آن می‌باشد. نکته اصلی این است که جمعیت به لحاظ ساختار سنی، می‌تواند اثرگذاری متفاوتی را بر نیاز به مسکن داشته باشد. در گزارش حاضر با استفاده از اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور در سال ۱۳۹۰ به بررسی نیاز مسکن در کشور و برآورد آن در دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ پرداخته شد. هدف گزارش نشان دادن اثری است که تحولات ساختار سنی می‌تواند بر نیاز مسکن داشته باشد. نتایج نشان داد که اثر افزایش جمعیت اوایل دهه ۱۳۶۰، امروزه در افزایش نیاز به مسکن در حال آشکار شدن می‌باشد. با وجود کاهش نرخ رشد جمعیت در سال‌های اخیر، ولی کماکان رشد خانوار در کشور بالا است و در سال‌های آینده هم ادامه می‌یابد. لذا نیاز به مسکن در کشور روبه فزونی است و ادامه برنامه‌های ساخت و ساز دولت در زمینه رفع نیاز مسکن را می‌طلبد.

واژگان کلیدی. نیاز به مسکن در ایران؛ برآورد نیاز مسکن؛ پویایی‌های ساختار سنی؛ تعیین‌کننده‌های نیاز مسکن.